KIRKMERAK 13

AŞKA ÖVGÜ

Alain Badiou
Nicolas Truong

Çeviri: Orçun Türkay

CAN

Alain Badiou
Nicolas Truong

AŞKA ÖVGÜ

KIRKMERAK 13

Can Yayınları 1994

Éloge de l'amour, Alain Badiou - Nicolas Truong
© 2009, Flammarion
© 2011, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Temmuz 2011
Bu kitabın 1. baskısı 4 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Ayça Sezen

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1350-7

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

AŞKA ÖVGÜ

Alain Badiou
Nicolas Truong

SÖYLEŞİ

Fransızca aslından çeviren
Orçun Türkay

CAN

"Aşkı yeniden icat etmeli, besbelli."

ARTHUR RIMBAUD,
Cehennemde Bir Mevsim

İçindekiler

Sunuş 11
I. Tehdit altındaki aşk 13
II. Felsefecilerle aşk 19
III. Sevgililerin kurduğu 29
IV. Aşkın gerçekliği 37
V. Aşkla siyaset 47
VI. Aşkla sanat 61
Sonsöz 73

Sunuş

Felsefecinin, kendisini herhangi birinden farksız kılan sayısız yaşam koşulunu aklında tutması çok önemlidir. Unutsa bile, başta güldürü olmak üzere tiyatro geleneği biraz da acı biçimde anımsatır ona. Gerçekten de âşık felsefeci gibi inceden inceye tanımlanmış bir kahramanın tüm Stoacı bilgeliği, tutkulara karşı kanıtlar ileri sürerek sergilediği tüm o güvensizlik sahnede birden uçup gidiverir, çünkü göz alıcı bir kadın salona girmiş, felsefeci de sonsuza dek yıldırım çarpmışa dönmüştür.

Eskiden beri, yaşamda olsun, düşünce alanında olsun, uyarmışımdır. Felsefecinin (bu sözcüğü yansız anlamda düşünmeli, doğal olarak felsefeci "kadınları" da kapsar) kuşkusuz bilgili bir bilim insanı, bir şiirsever olması ve siyasal konularda savaş vermesi gerektiğini, ama aynı zamanda düşüncenin aşk kaynaklı çaparızlardan asla ayrılamayacağını kabullenmek zorunda olduğunu söylemişimdir. Felsefe onunla ilgilenen kişiden bilgin, sanatçı, militan ve âşık olmasını bekler. Ben bunu felsefenin dört "koşul"u olarak adlandırıyorum.

İşte bu yüzden Nicolas Truong'un Avignon Festivali kapsamında düzenlediği "Düşünce Sahnesi" dizisi için, aşk üstüne halka açık bir konuşma yapmayı kabul ettim. İşin içine tiyatro da, kalabalık da, söyleşim de, aşk da,

felsefe de karıştığından, baş döndürücü bir girişimdi. Üstelik 14 Şubat (2008) tarihinde oldu konuşma, Ordu, Ulus ve Devlet yerine adına aşk denen o kozmopolit, bulanık, eşeyli, sınırları ve toplumsal durumları hiçe sayan gücün kutlanmasına seviniyordum.

Biraz da böbürlenelim: Soruları soran Nicolas'yla, ikircil âşık felsefeci rolüne soyunan bendeniz formumuzun zirvesindeydik, başarılı geçti konuşma. Aslında söylemekten çekinmemek gerek: Gerçekten çok başarılıydık.

Flammarion Yayınları bu başarılı çalışmayı önce sesli (oturumun CD'siyle), sonra yazılı olarak (kitap) insanlara ulaştırmayı düşündü. Okuyacağınız metin o gün orada söylenenlerin elden geçirilmiş halidir. Konuşmanın doğaçlamalı ritmini, açıklığını, coşkusunu korusa da, daha eksiksiz, daha derin bir hale getirilmiştir. Sanıyorum, baştan sona, gerçekten adında söylenen şeyi yansıtıyor: Kendisinden alıntı yaptığım Platon gibi "İşe aşkla başlamayan, felsefenin ne olduğunu asla bilemez" diye düşünen bir felsefecinin ortaya attığı bir aşk övgüsüdür. Diyeceğim, burada kendisi de aslında bir felsefeci, tabii bir de âşık olan, bilgili soruşturmacı Nicolas Truong'un saldırılarına karşı koymaya çalışan âşık-felsefeci Alain Badiou'yla karşılaşacaksınız.

I

Tehdit altındaki aşk

Artık ünlü olmuş *De quoi Sarkozy est-il le nom?* (Sarkozy ne demek?) adlı kitabınızda, şöyle diyorsunuz: "Aşkın yeniden icat edilmesi, ama aynı zamanda savunulması da gerekiyor, çünkü dört bir yandan tehdit edilmekte." Nedir onu tehdit eden? Eskilerin görücü usulü evliliği sizce bugüne nasıl taşındı, uyarlandı? Sanırım, özellikle internetteki tanışma sitelerinden birinin yenice ortaya çıkan reklamına takılmışsınız...

Doğru, Paris baştan aşağı Meetic adlı tanışma sitesinin afişleriyle donanmıştı, sitenin adı dikkatimi çekti. O reklam kampanyasından birkaç sloganı anımsıyorum. Birinde –tiyatrodan bir alıntının değiştirilmiş haliydi– "Aşkı rastlantıya bırakmayın!" deniyordu. Bir başkasındaysa: "Aşka düşmeden âşık olunabilir!" Demek mesele düşmekte, o ortadan kaldırılıyor, öyle değil mi? Başka bir tanesinde de, "Acı çekmeden de pekâlâ âşık olabilirsiniz!" deniyordu. Tüm bunlar da Meetic adlı tanışma sitesi sayesinde olacaktı... Üstüne üstlük, site size "aşk koçluğu" hizmeti –bu söz bence çok ilgi çekici– sunuyordu. Diyeceğim, sizi o deneyime hazırlayacak bir çalıştırıcınız olacak. Bu reklam propagandasının "aşk" konusunda bir güvenlik anlayışından ileri geldiğini düşünüyorum. Bütün riskleri kapsayan bir aşk sigortası: Âşık olacaksınız,

ama internette gezinip işinizi öyle iyi hesaplayacaksınız, eşinizi önceden öyle doğru seçeceksiniz ki –kesinkes fotoğrafını görecek, ayrıntılarıyla beğenilerini, doğum tarihini, burcunu vb. bileceksiniz–, bu sayısız öğeyi bir araya getirdiğinizde "Hah işte, onunla bu iş risksizce yürür" diyebileceksiniz. Hem de bu bir propaganda, reklamın bu şekilde yapılması ilginç. Oysa ben aşkın ortaklaşa bir zevk olduğuna, neredeyse herkes için yaşama yoğunluk ve anlam kazandıran bir şey olduğuna inanıyorum, bence aşk bütünüyle risksiz bir düzende yaşamın zenginliği olmaktan çıkar. Bu bana biraz da bir ara Amerikan ordusunun yaptığı "sıfır ölüm"lü savaş propagandasını anımsatıyor.

Sizin öne sürdüğünüz, "sıfır ölüm"lü savaşla "sıfır risk"li aşk arasındaki benzerlik toplumbilimci Richard Sennett ve Zygmunt Bauman'a göre mali kapitalizm temsilcisinin güvencesiz çalışan işçiye söylediği "Seni işe almıyorum" sözüyle ilişkilerin rahat ve tüketici bir hovardalık yararına kurulup bozulduğu bir dünyada kopuk yaşayan "âşığın" partnerine söylediği "Sana söz vermiyorum" sözü arasındaki benzerliği andırıyor.

Aslında tüm bunlar bir bakımdan aynı dünyanın ürünü. "Sıfır ölüm"lü savaş, "sıfır riskli" aşk; rastlantıya, beklenmedik olana yer yok, işte bence bu genel bir propaganda aracılığıyla aşkı tehdit eden, güvenlik tehdidi olarak adlandıracağım ilk öğe. Kaldı ki görücü usulünden de çok farklı değil. Tamam zorba anne babalar tarafından aile adına yapılmıyor, ama bu kez her türlü rastlantının, beklenmedik olayın, dolayısıyla temel risksizlik düşüncesi adına tüm varoluş şiirinin önünü kesen, önceden bir düzenleme aracılığıyla kişisel güvenlik gözetiliyor. Aşkı tehdit eden ikinci öğe de öneminin yadsınması. O güvenlik tehdidi aşkın genele yayılmış bir hazcılık türünden, bir zevk türünden başka bir şey olmadığının söylenmesine

yol açıyor. Bu şekilde, aşkı oluşturan her türlü dolaysız deneyimin, her türlü doğal ve derin başkalık deneyiminin önü kesilmek isteniyor. Ama şunu da eklemek gerekir: Risk asla gerçek anlamda ortadan kalkmadığından, Meetic'in propagandası da, aynı şekilde yayılmacı ordularınki de, riskin aslında başkaları için geçerli olduğunu söylemeye dayanıyor yalnızca! Aşka çağdaş güvenlik kurallarına göre hazırlamışsanız kendinizi, rahatınıza uymayan ötekini başınızdan savabilirsiniz. Acı çekerse, bu onun bileceği iştir, sizi ilgilendirmez, öyle değil mi? Demek ki çağdaş yaşama ayak uyduramamış biridir. Aynı şekilde "sıfır ölüm" de Batılı askerler için geçerlidir. Attıkları bombalar onların altında yaşamak gibi bir hataya düşmüş pek çok insanı öldürüyor. Ama ölenler Afgan, Filistinli... Çağdaş insanlar değiller onlar da. Güvenlikçi aşk, ana ilkesi güvenlik olan her şey gibi, iyi bir sigortası, iyi bir ordusu, iyi bir polisi, iyi bir kişisel zevk psikolojisi olan için risksizlik anlamını taşır, tüm risk karşısındakinin üstüne yıkılır. Kaldırımdaki çukurlardan metro koridorlarındaki polis denetim noktalarına, her şeyin "sizin rahatınız ve güvenliğiniz için" yapıldığını söylediklerini fark etmişsinizdir. İşte karşımızda aşkın iki temel düşmanı: sigorta sözleşmesi güvenliği ve kısıtlı zevklerin rahatlığı.

O halde *liberter*[1] anlayışla liberal aşk anlayışı arasında bir bağlantı mı var?

Aslında liberalle *liberter*'in aşkın gereksiz bir risk olduğu düşüncesine kaydığına inanıyorum. Bence bir yandan tüketim toplumunun dinginliği içinde sürüp gidecek, önceden hazırlanmış bir tür evliliğimiz olabiliyorken,

1. Bireyin özgürlüğünün hiçbir şekilde kısıtlanamayacağını savunan. (Ç.N.)

öte yandan kendimizi tutkudan bağışık tutup hoş ve zevkli cinsel düzenlemeleri yaşayabiliyoruz. Bu açıdan baktığımızda, dünyanın şu halinde, aşkın gerçekten bu çembere, bu sınırların içine hapsedildiğini düşünüyorum, bu yüzden de tehdit altında. Kanımca, felsefecinin görevlerinden biri de onu savunmaktır. Büyük olasılıkla, bu da ozan Rimbaud'nun söylediği gibi, aşkı aynı zamanda yeniden icat etmek demeye gelir. Şeylerin basitçe korunmasıyla savunma yapılamaz. Dünya gerçek anlamda yeniliklerle dolu, aşk da bu yenilenmenin içinde yerini almalı. Güvenliğe ve rahatlığa karşı riski ve serüveni yeniden icat etmeli.

II

Felsefecilerle aşk

"Aşkı yeniden icat etmeli" tümcesini Rimbaud'dan alıyorsunuz, aşk anlayışınızda sırtınızı birçok ozana ya da yazara dayıyorsunuz. Ama oraya gelmeden önce, belki de felsefecileri sorgulamak gerekiyor. Kaldı ki aranızdan pek azının aşkla gerçek anlamda ilgilenmesine şaşıyorsunuz, ilgilenenlerin anlayışı da çoğunlukla sizinkiyle örtüşmüyor. Bunun nedeni ne?

Felsefecilerin aşkla ilişkisi sorunu çok karmaşıktır. Aude Lancelin'le Marie Lemonnier'nin yazdığı *Les Philosophes et l'amour. Aimer, de Socrate à Simone de Beauvoir* (Filozoflar ve Aşk. Sokrates'ten Simone de Beauvoir'ya Sevmek) adlı kitap bunu açıkça gösteriyor. Kitap, öğreti incelemesiyle felsefecilerin yaşamları üstüne araştırmayı asla bayağılığa, basitleştirmeye kaçmadan bir araya getirdiği için ilginç. Bu anlamda, aslında daha önce böyle bir kitap yazılmadı. Kitabın ortaya koyduğu şey, ara bakış açıları olsa da, felsefecinin aşk konusunda asıl iki uç arasında gidip geldiği. Bir yanda "aşk karşıtı" felsefe var, Arthur Schopenhauer bu akımın en ünlü temsilcisi. Schopenhauer aşk tutkusunu yaşayan kadınları asla bağışlamayacağını söylüyor, çünkü aslında hiçbir değeri olmayan insan türünün sürüp gitmesini kadınlar o tutkuyla sağlıyorlar! Bu bir uç. Öteki uçtaysa, aşkı öznel deneyimin en üst ev-

relerinden biri olarak gören felsefeciler var. Örneğin Søren Kierkegaard onlardan biri. Kierkegaard'a göre, yaşamda üç evre vardır. Estetik evrede, aşk deneyimi boş ayartıcılığın ve yinelemenin deneyimini yansıtır. Zevki hedef alan bencillik ve o bencilliğin bencilliği özneleri harekete geçirir; bunların ana örneği Mozart'ın Don Giovanni'sidir. Etik evrede, aşk gerçektir, ağırbaşlılığını yaşar. Yüzü saltığa dönük, sonsuz bir güdümlülüktür söz konusu olan, Kierkegaard da bu deneyimi genç bir kadının, Regine'nin gönlünü kazanmaya çalıştığı o uzun süre içinde yaşamıştır. Etik evre, taahhüt etmenin mutlak değeri evlilikle doğrulanırsa, en üst evreye, dinsel evreye geçişi sağlayabilir. Evlilik o durumda aşkta başıboşluğun tehlikelerine karşı toplumsal bağın sağlamlaştırılması olarak değil, gerçek aşkı asıl gitmesi gereken yere yönlendiren bir şey olarak görülür. "Benlik kendi saydamlığı içinden onu ortaya koyan gücün içine daldığında", demek ki benlik aşk deneyimi sayesinde kendi tanrısal kökenine uzandığında, aşkta son bir dönüşüm yaşanabilir. Aşk artık bir ayartma olmanın, evliliğin ağırbaşlı aracılığının ötesinde, üst-insana ulaşmak için kullanılacak bir araçtır.

Gördüğünüz üzere, felsefede büyük bir gerilim vardır. Bir yanda, cinselliğin doğal aşırılığı olarak aşka yönelik akılcı bir kuşku. Öte yanda, genellikle dinsel coşkuya yaklaşan bir aşk övgüsü. Aslında bunun arka planında her şeye karşın bir sevgi dini olan Hıristiyanlık vardır. Bu gerilimin neredeyse dayanılmaz olduğunu anlamak gerek. Sözgelimi Kierkegaard Regine'yle evlenme düşüncesine katlanamamış, ondan ayrılmıştır. En sonunda, ilk evredeki estetiğe öncelik tanıyan ayartıcıyı, ikinci evrede etik anlamda verilen sözü ve evliliğin varoluşsal ağırbaşlılığı yoluyla, üçüncü evreye geçişteki başarısızlığı yansıtmıştır. Her durumda, aşk üstüne felsefi düşüncenin tüm biçimlerini kat etmiştir.

Bu soruna ilginizin kökeninde aşkı İdea'ya ulaşma yollarından biri olarak gören Platon'un çığır açıcı girişimi yok mu?

Platon'un aşk üstüne söyledikleri çok açıktır: Âşığın coşkusunda bir evrensellik tohumu olduğunu söyler. Âşığın deneyimi kendisinin İdea olarak adlandıracağı şeye doğru bir atılımdır. Sözgelimi, yalnızca güzel bir bedene hayran olurken bile, onu istesem de istemesem de, Güzel'in düşüncesine doğru ilerlerim. Ben de –doğal olarak bütünüyle farklı terimlerle– buna benzer bir şey düşünüyorum; bence aşkta, rastlantının saf tekilliğinden evrensel bir değer taşıyan bir öğeye geçme olasılığı var. Kendi başına ele alındığında yalnızca bir karşılaşmayla, neredeyse hiç önem taşımayan bir başlangıç noktasıyla, sadece benzerlikten değil, ayrıca farktan da hareketle, dünya deneyiminin yaşanabileceği öğrenilir. Hatta bunun için bazı şeylere katlanmak, acı çekmek bile kabullenilebilir. Oysa bugünün dünyasında herkesin kendi çıkarına göre hareket etmesi kanısı büyük ölçüde yaygındır. Dolayısıyla aşk bir karşı-deneydir. Sadece karşılıklı olarak yarar sağlayacak bir değiş tokuş olarak düşünülmezse ya da kâr getiren bir yatırım gibi önceden uzun uzadıya hesaplanmazsa, aşk gerçek anlamda rastlantıya duyulan güven halini alır. Farkı oluşturan şeyin temel deneyimine ve özünde, dünyanın farktan hareketle sınanabileceği düşüncesine yaklaştırır bizi. Bu yüzden evrensel bir erimi vardır, olası evrenselliğe ilişkin kişisel bir deneyimdir ve felsefi açıdan çok önemlidir, gerçekten de Platon'dur bunu ilk sezen.

Size göre en büyük aşk kuramcılarından biri olan psikanalist Jacques Lacan da, Platon'dan hareketle "cinsel ilişkinin olmadığı"nı savunmuştu. Bununla ne demek istiyordu?

Kuşkucu ve ahlakçı anlayıştan türetilmiş, ama onların tersi bir sonuca varan, çok ilginç bir savdır bu. Jacques Lacan bize cinsellikte aslında herkesin, hani denebilirse, kendi işine baktığını anımsatır. Elbette ötekinin bedeninin aracılığı söz konusudur, ama sonuçta zevk yalnız sizin zevkiniz olacaktır. Cinsellik birleştirmez, ayırır. Çıplak olmanız, ötekinin bedenine yapışmanız bir imgedir, düşsel bir tasarımdır. Gerçekteyse, zevk sizi ötekinden uzaklara, çok uzaklara götürür. Gerçek özseverdir, aradaki bağ düşseldir. Dolayısıyla, cinsel ilişki yoktur, diye bir sonuca varır Lacan. Bu formül büyük patırtı koparmıştır, çünkü o dönemde herkes tam da o "cinsel ilişkiler"den söz ediyordur. Cinsellikte cinsel ilişki yoksa, aşk cinsel ilişki eksikliğini gideren şeydir. Lacan aşkın cinsel ilişkinin kılık değiştirmiş hali olduğunu söylemez hiç de, onun söylediği cinsel ilişkinin olmadığı, aşkın bu ilişkisizliğin yerini tutan şey olduğudur. Bu çok daha ilginç. Bu düşünce onu öznenin aşkta "ötekinin varlığı"na erişmeye çabaladığını düşünmeye itmiştir. Aşkta özne kendinden öteye, özseverliğin ötesine geçer. Cinsellikte, ötekinin aracılığıyla da olsa kendinizle ilişki içindesinizdir. Öteki sizin zevkin gerçekliğini keşfetmenizi sağlar. Buna karşılık, aşktaysa ötekinin aracılığı kendi başına değer taşır. İşte aşktaki karşılaşma budur: Ötekini olduğu haliyle sizinle birlikte var etmek için, ona doğru atılırsınız. Aşkın cinsellik gerçeği üstünde düşsel bir resim olduğu yönündeki, bütünüyle bayağı anlayıştan çok daha derin bir anlayıştır bu.

Aslında, Lacan'ın düşüncesi de aşkla ilgili felsefi ikircillikler arasında yer alır. Aşkın "cinsel ilişki eksikliğini gideren şey" olduğunu söylemek iki farklı şekilde anlaşılabilir. Daha bayağıca düşünülürse, aşkın düşsel ola-

rak cinselliğin boşluğunu doldurduğu söylenebilir. Sonuçta, cinselliğin ne kadar harika olursa olsun –ne kadar harika olabileceği de ortadadır–, hep bir tür boşluk duygusu içinde sona erdiğine bakılırsa, bu doğrudur. Bu yüzden de hep yinelemenin etkisi altındadır: Durmaksızın işe yeniden başlamak gerekir. Hele insan gençken, her gün! Şu durumda, aşk o boşlukta bir şeylerin olduğu, âşıkların o aslında var olmayan ilişkiden başka türlü bir şeyle birbirlerine bağlı oldukları düşüncesi olabilir. Çok gençken, Simone de Beauvoir'mn, "İkinci Cins"te yazdığı bir bölümden çok etkilenmiş, handiyse iğrenmiştim: Kitapta cinsel birleşmeden sonra erkeğin içinde yükselen, kadının bedeninin yavan ve gevşek olduğu duygusuyla, buna karşılık kadında uyanan, dik cinsellik organı dışında erkek bedeninin çirkin, hatta biraz gülünç olduğu duygusunu anlatıyordu. Tiyatroda, güldürü ya da vodvilde sürekli kullanılan bu üzücü düşüncelere güleriz. Erkeğin arzusu koca göbekli ve cinsel bakımdan yetersiz, gülünç Fallus'un arzusudur; göğüsleri sarkık, dişleri dökülmüş yaşlı kadının görüntüsü de her güzelliğin gerçekteki geleceğidir. Birbirimize sarılıp uyuduğumuzda kendini gösteren aşktaki sevecenlik bu sevimsiz düşüncelerin üstüne perde çeker. Ama Lacan bunun tam tersini de düşünür, ona göre aşkın varlıkbilimsel olarak nitelenebilecek bir düzeyi vardır. Arzu ötekinde, her zaman biraz fetişist biçimde, göğüsler, kalçalar, erkeklik organı gibi seçili nesnelere yönelirken, aşk doğrudan ötekinin varlığına; benim yaşamımda dağılıp yeniden birleşen varlığıyla donanarak ortaya çıktığı haliyle ötekine yönelir.

Sonuçta aşk üstüne birbiriyle çok çelişen felsefi düşünceler olduğunu söylüyorsunuz.

Bu konuda üç ana düşünce sayabilirim. Önce, karşılaşmanın esrikliğine yoğunlaşan romantik düşünce. Arkasından, Meetic adlı tanışma sitesiyle ilgili olarak değindiğimiz, ticari ya da hukuki olarak adlandırılabilecek, aşkı sonuçta bir sözleşme olarak gören düşünce. Birbirlerini sevdiklerini ilan etmiş, ama bunu yaparken ilişkide eşitliğe, karşılıklı yarar sistemine çok dikkat etmiş iki birey arasında imzalanan bir sözleşmedir bu. Bir de aşkı bir yanılsama olarak değerlendiren, kuşkucu bir düşünce vardır. Kendi felsefem içinde söylemeye çalıştığım şey, aşkın bu eğilimlerden hiçbirine indirgenemeyeceğidir, bir gerçeklik oluşumu olmasıdır. Neyin gerçekliği diye soracaksınız? İşte bu gerçeklik çok önemli bir nokta: Dünya birden değil de ikiden hareketle sınandığında nasıl bir yer olur? Dünya benzerlikten değil de farktan hareketle incelendiğinde, gerçekleştirildiğinde ve yaşandığında nasıl bir yer olur? Bence aşk budur işte. Doğal olarak cinsel arzuyu ve o arzunun yaşattığı şeyleri içeren, bir çocuğun doğumunu içeren, ama aynı zamanda doğrusunu söylemek gerekirse, başka bin bir türlü şeyi, deneyim, farktan hareketle bir bakış açısıyla yaşandığında olabilecek her şeyi içeren bir tasarıdır.

Peki madem aşk sizin için dünyanın bir şekilde farktan hareketle sınanması demek, neden âşığın sevilen kişide "tüm ötekilerden farklı bir niteliği değil de, farkın niteliğini" sevdiğini söyleyen felsefeci Emmanuel Levinas'ın düşüncesine katılmıyorsunuz?

Bence, dünyanın bir farktan hareketle kurulmasının fark deneyiminden bambaşka bir şey olduğunu anlamak çok önemli. Levinas'ın görüşü ötekinin yüzünün ortadan kaldırılamaz deneyiminden; kısacası dayanağı "bambaşkası", demek ki Tanrı olan ortaya çıkıştan hareket eder.

Başkalık deneyimi merkezdedir, çünkü etiğin temelini oluşturur. Bunun sonucunda, büyük bir din geleneğinin içinde, aşk bütünüyle etik bir duygu olur. Bana göre, şu haliyle aşkta özel olarak "etik" herhangi bir şey yoktur. Doğrusunu isterseniz, aşktan hareketle durmadan yinelenen bu tanrıbilimsel düşünceleri sevmiyorum, her ne kadar tarihte büyük etkileri olduğunu bilsem de. Bunu Bir'in İki'den en son öç alışı olarak görüyorum. Aslında, benim için bir başkasıyla karşılaşma var, ama işte bir karşılaşma bir deneyim değildir, tamamıyla saydamsız olarak kalan bir olaydır ve gerçek bir dünyada ancak çok biçimli sonuçlarıyla gerçeklik kazanır. Ben aşkı "kendini adama"ya ilişkin bir deneyim, dolayısıyla kendimi ötekinin yararına unuttuğum bir deneyim olarak da görmüyorum, dünyada öteki, en sonunda beni Bambaşkası'yla ilişkilendiren şeyin modelidir. Goethe daha o zaman, *Faust*'un sonunda "Ebedi dişilik bizi göklere çıkarır" diyordu. Bağışlayın ama bunlar bence biraz açık saçık sözler. Aşk beni "göklere çıkarmaz", "aşağı" da çekmez. Varoluşsal bir öneridir o: Salt sağ kalma itkimden ya da iyice anlaşılmış çıkarımdan farklı bir yöne kayan bir bakış açısıyla, bir dünya kurmanın önerisidir. Burada "kurma" sözcüğünü "deneyim"in karşıtı olarak kullanıyorum. Sevdiğim kadının omzuna yaslanıp, örneğin dağlık bir bölgede akşamın dinginliğini, sarılı yeşilli çayırı, ağaçların gölgesini, çitlerin ardında kımıldamadan duran kara somaklı koyunları ve kayalıkların arkasında yiten güneşi görüyorsam ve onun yüzü aracılığıyla değil de şu haliyle, dünyanın içinde sevdiğim kadının da aynı dünyayı gördüğünü, bu özdeşliğin dünyanın parçası olduğunu ve aşkın tam o anda özdeş bir farkın çelişkisi olduğunu biliyorsam, işte o zaman aşk vardır ve daha da var olacağına ilişkin umut verir. Bunun nedeni sevgilimle benim o tek Özne'ye, aşkın Öznesi'ne katılmamızdır; bu özne o dün-

yanın yalnızca benim kişisel bakışımı dolduran şey olmaktansa meydana geleceği, doğacağı şekilde, dünyanın açılımını farkımızın prizmasından işler. Aşk her zaman dünyanın doğuşuna tanık olma olasılığıdır. Kaldı ki bir çocuğun doğuşu da, aşkta gerçekleştiyse, bu olasılığın örneklerinden biridir.

III

Sevgililerin kurduğu

Şimdi sizin aşk anlayışınıza gelelim. Rimbaud'nun aşkı yeniden icat etmek istediğini söylemiştik. Peki ama aşk hangi düşünceden hareketle yeniden icat edilebilir?

Aşk sorunu her bireyin deneyimine karşılık gelen iki noktadan hareketle ele alınmalı diye düşünüyorum. Öncelikle, aşk bir ayrılığı ya da bölünmeyi işler, bu da sonsuz öznellikleriyle iki kişi arasındaki basit fark olabilir. Söz konusu ayrılık çoğunlukla cinsel farktan ileri gelir. Ama öyle olmadığında, aşk yine de farklı tasarımlı iki figürün, iki tavrın karşılaştırılmasını gerektirir. Başka bir deyişle, aşkta, elinizdeki ilk öğe bir ayrılıktır, bir bölünmedir, bir farktır. "İki" vardır elinizde. Aşk önce bir İki'yi işler. İkinci noktaya baktığımızda, aşk tam da bir bölünmeyi işlediğinden, o İki'nin kendini göstereceği, olduğu haliyle sahneye çıkacağı ve dünyayı yeni bir biçimde sınayacağı anda, ancak rastlantısal ya da olumsal bir biçime bürünebilir. İşte buna karşılaşma denir. Aşk bir karşılaşmadan her zaman bir şeyler öğrenir. Ben bu karşılaşmaya bir şekilde doğa ötesi anlamda bir "olay" gibi, demek ki şeylerin dolaysız yasasına uymayan bir şey gibi bakıyorum. Aşkın bu çıkış noktasını sahneye taşıyan yazınsal ya da sanatsal örnekler sayısızdır. İki sevgilinin aynı sınıftan, aynı öbek-

ten, aynı boydan ya da hatta aynı ülkeden olmadığı, İki'nin özellikle belirgin olduğu durumlara adanmış pek çok anlatı ve roman vardır. *Romeo ve Juliet* kuşkusuz bu bölünmenin alegorisidir hâlâ, çünkü bu iki kahraman birbirine düşman dünyaların insanıdırlar. Aşkın en güçlü ikilikleri ve en köklü ayrılıkları kat eden bu köşegen biçimli tarafı çok önemli bir öğedir. İki farkın karşılaşması bir olaydır, olumsaldır, şaşırtıcıdır, yine tiyatro alanından bir sözle "aşkın sürprizleri"dir bu. Bu olaydan sonra, aşk eğitilebilir ve benimsenebilir. Bu ilk noktadır, çok ama çok önemlidir. Bu sürpriz, temelinde bir dünya deneyimi olan bir süreci başlatır. Aşk yalnızca iki birey arasındaki karşılaşma ve kapalı ilişkiler değildir, o bir kurma işlemidir, artık Bir'in değil, İki'nin bakış açısından bir yaşam oluşur. Ben buna "İki'nin sahnesi" diyorum. Kişisel olarak, yalnızca başlangıç sorunlarıyla değil, süre ve süreç sorunlarıyla da ilgilendim her zaman.

Siz diyorsunuz ki aşk karşılaşmayla özetlenemez, ama süre içinde gerçekleşir. Neden özneyle nesnenin birbirine karıştığı bir aşk anlayışını kabul etmiyorsunuz?

Aşk üstüne bugün de hâlâ çok yaygın olan ve bir şekilde aşkı karşılaşmada harcayan romantik bir anlayış olduğunu düşünüyorum. Demek istediğim şu ki, aşk şu haliyle dünyada karşılaşmada, büyülü bir dışsallık anında yakılıp kül ediliyor, tüketiliyor, harcanıyor. Orada mucize gibi bir şey oluyor, varlık yoğunlaşıyor, özneyle nesnenin birbirine karıştığı bir karşılaşma meydana geliyor. Ama olaylar böyle geliştiğinde, karşımızdaki "İki'nin sahnesi" değil, "Bir'in sahnesi" olur. Özneyle nesnenin birbirine karıştığı aşk anlayışı şudur: İki sevgili karşılaşır ve dünyaya karşı Bir'in kahramanlığı olarak adlandırılabilecek bir şey meydana gelir. Romantik mitolojide bu birleşme

noktasının çoğunlukla ölüme yol açtığı fark edilecektir. Aşkla ölüm arasında sıkı ve derin bir ilişki vardır, bu ilişkinin doruk noktası da hiç kuşkusuz Richard Wagner'in *Tristan ve Isolde*'sindedir, çünkü aşk karşılaşmanın dile sığmaz ve olağanüstü anı uğrunda harcanmış ve sonrasında ilişkinin dışında kalan dünyaya bir daha geri dönülemez olmuştur.

Bu köktenci romantik anlayıştır ve bence kabul edilmemelidir. Olağanüstü bir sanatsal güzelliği olsa da, bence varoluş açısından ciddi sakıncaları vardır. Kanımca, ona güçlü bir sanatsal mit olarak bakmalıyız, ama aşk üstüne gerçek bir felsefe olarak değerlendirmemeliyiz. Çünkü aşk yine de dünyada meydana gelir. Önceden kestirilemeyecek, dünyanın yasalarına göre hesaplanamayacak bir olaydır o. Karşılaşmanın ayarlanması hiçbir şekilde sağlanamaz –önceden uzun uzun *chat*'leşilse bile Meetic bile yapamaz bunu!–, çünkü insanlar birbirlerini gördükleri anda birbirlerini görmüş olurlar, bu değişmez! Ama aşk karşılaşmaya indirgenemez, çünkü o bir kurma işlemidir. Aşk düşüncesinin bilmecesi o kurma işlemini gerçeğe dönüştüren süre sorunudur. İşin özünde, en ilginç nokta başlangıçların esrikliği sorunu değildir. Elbette başlangıçların esrikliği diye bir şey vardır, ama aşk denilen şey her şeyden önce kalıcı bir kurma işlemidir. Şöyle diyelim: Aşk inatçı bir serüvendir. Serüven dolu tarafı gereklidir gerekli olmasına ama inat da gerekir. Karşımıza çıkan ilk engelde, ilk ciddi görüş ayrılığında, ilk sıkıntılarda vazgeçmek aşkın bozulmuş bir halini yansıtır. Gerçek aşk uzamın, dünyanın ve zamanın yarattığı engelleri kalıcı biçimde, kimi zaman acı çekerek alt eden aşktır.

Bu kurma işlemini biraz açar mısınız?

Masallarda, pek bir şey söylenmez, öyle değil mi? Masallarda şöyle denir: "Evlendiler ve bir sürü çocukları oldu." Evet, peki ama aşk evlenmek demek midir? Bir sürü çocuğumuzun olması demek midir? Bu açıklama biraz zayıf ve basmakalıp kalıyor. Aşkın bir aile evreninin yaratılmasıyla tamamlandığı ya da gerçekleştiği düşüncesi doyurucu değil. Aile evreni aşkın bir parçası değildir demek istemiyorum –ben aşkın bir parçası olduğuna inanıyorum–, ama aşk ona indirgenemez. Bir çocuğun doğumunun nasıl aşkın parçası olduğunu anlamak gerekir, ama aşkı gerçeğe dönüştüren şeyin bir çocuğun doğması olduğu söylenmemelidir. Aşkta beni ilgilendiren şey süre sorunudur. Açalım: "Süre" sözcüğünden temel olarak aşkın her zaman sürdüğü, sevgililerin birbirlerini hep ya da sonsuza dek sevdikleri anlamı çıkarılmamalı. Asıl aşkın yaşamda farklı bir sürme yolu bulduğu anlaşılmalı. Aşk deneyiminde, her bireyin yaşamının yeni bir zamansallıkla karşılaştığı... Kuşkusuz, ozan gibi konuşursak, aşk aynı zamanda "yaman devam arzusu"dur. Ama dahası, bilinmeyen bir süre arzusudur. Çünkü herkesin bildiği üzere, aşk yaşamın yeniden icat edilmesidir. Aşkı yeniden icat etmek demek, o yeniden icat etme işini yeniden icat etmek demektir.

Conditions (Koşullar) adlı kitabınızda, aşk üstüne bazı köklü düşüncelere karşı çıkıyorsunuz. Örneğin Fransız ahlakçılarının kötümser geleneğine özgü, aşk duygusunun bir yanılsama olarak anlaşılmasına, aşkın sadece "cinsellik gerçeğinin kat ettiği süsleme amaçlı bir görüntü" olduğu ya da "arzuyla cinsel kıskançlığın aşkın temeli olduğu" görüşüne. Bu anlayışı neden eleştiriyorsunuz?

Bu ahlakçı anlayış kuşkucu bir geleneğin parçasıdır. Bu felsefe aşkın aslında var olmadığını, arzuyu gizleyen bir süs olduğunu ileri sürer. Var olan tek şey arzudur ona göre. Bu bakış açısında, aşk yalnızca cinsel arzuya tutunmuş düşsel bir oluşumdur. Eskilere dayanan bu anlayış her bireyi aşktan sakınmaya çağırır. O da güvenlikçi görüşün bir parçasıdır aslında, çünkü sadece şöyle der: "Dinleyin, cinsel arzularınız varsa, gerçekleştirin onları. Ama birini sevmek zorunda olduğunuz düşüncesine kapılıp gitmeyin. Bırakın tüm bunları, doğrudan hedefe yürüyün!" Ama ben bu durumda, aşkın cinsellik gerçekliği adına yalnızca küçük düşürüldüğünü –ya da parçalandığını, nasıl isterseniz– söyleyebilirim.

Bu nokta üstüne, kendi yaşanmış deneyimimi aktarmak isterim. Sanırım hemen hemen herkes gibi, cinsel arzunun gücünü, ısrarcılığını iyi bilirim. Yaşımdan ötürü unutmuş değilim. Ayrıca aşkın evrimine o arzunun gerçekleşmesinin katıldığını da bilirim. Önemli bir noktadır bu, çünkü çok eski bir yazının dile getirdiği gibi, cinsel arzunun gerçeğe dönüştürülmesi aynı zamanda aşkın bir ilandan başka bir şey olduğunun, tamamıyla bedene bağlı, tek tük somut kanıtlarından biridir. "Seni seviyorum" türünde bir ilan karşılaşma olayını mühürler, çok önemlidir, sorumluluk verir. Ama bedenin teslim edilmesi, soyunmak, öteki için çıplak olmak, çok eskilere dayanan hareketler yapmak, edebe aykırı davranmak, bağırmak gibi yollarla bedenin sahneye çıkışı kendini aşka bırakışın kanıtı olarak görülebilir. Bununla birlikte, arkadaşlıkla arada büyük bir fark vardır. Arkadaşlığın bedensel kanıtı yoktur, bedensel zevkte yankılanmaz. İşte bu yüzden en entelektüel duygudur, kendilerini tutkudan sakınan felsefecilerin yeğ tuttuğu duygudur. Aşk

özellikle de süre içinde arkadaşlığın tüm olumlu özelliklerini kazanır. Ama aşk ötekinin varlığının tümüyle ilgilidir, bedenin teslim edilmesi de bu bütünlüğün somut simgesidir. "Hayır! O anda işleyen şey yalnızca arzudur!" diyeceklerdir. Bence, ilan edilen aşk öğesinde, doğrudan arzuyu olmasa da, arzunun etkilerini yaratan şey hâlâ gizli olsa bile o ilandır. Aşk, kanıtının arzuyu sarıp sarmalamasını ister. Bedenlerin ayini o zaman sözün somut güvencesi olur, yaşamın yeniden icat edilmesi sözünün öncelikle beden düzeyinde tutulduğunu düşündürür. Ama sevgililer en şiddetli coşkunlukta bile, sabah, uyanışta, aşk ilanını duyan bedenlerin üstüne bir huzur çöktüğünde, aşkın koruyucu bir melek gibi yanlarında olduğunu bilirler. İşte bu yüzden aşk cinsel arzunun basit bir süsü, türün üremesi için var olan karmaşık ve düşsel bir oyun olamaz, sanırım onun yok olmasına çalışan ideologlar dışında da kimse onu öyle görmez.

IV

Aşkın gerçekliği

Daha önce Platon'un aşkla gerçeklik arasındaki özel bağı o zamandan gördüğünü anımsatıyordunuz. Peki ama sizce aşk neden bir "gerçekliği bulma yöntemi"dir?

Aşkın, kendi felsefe jargonumda bir "gerçekliği bulma yöntemi" olarak adlandırdığım şey, demek ki bir tür gerçekliğin oluştuğu bir deneyim olduğuna inanıyorum gerçekten de. Bu gerçeklik sadece İki'yle ilgili gerçekliktir. Olduğu haliyle farkın gerçekliği. Bence aşk da –İki'nin sahnesi dediğim şey– bu deneyimdir. Bu anlamda, fark noktasından yaşanacakları kabul eden, süreyi kabul eden, özellikle de o dünya deneyimini kabul eden her aşk kendince fark üstüne yeni bir gerçeklik üretir. Bu nedenle her gerçek aşk ne kadar gösterişsiz görünse de, gizli olsa da tüm insanlığı ilgilendirir. Herkesin aşk öykülerini ne kadar sevdiğini biliyoruz! Felsefeci o öyküleri neden bu kadar sevdiğimizi sorgulamalıdır. Neden aşk öykülerine adanmış onca film, onca roman, onca şarkı var? O öyküler toplumun büyük bölümünü ilgilendirdiğine göre, aşkta evrensel bir şeyler olmalı. Evrensel olan şey de her aşkın bir değil de iki olma konusunda yeni bir gerçeklik deneyimi ileri sürmesidir. Dünyanın yalnız bir bilinçten farklı biçimde görülebileceğini ve yaşanabile-

ceğini göstermesidir, işte herhangi bir aşk bunun yeni bir kanıtını sunar bize. İşte bu yüzden Aziz Augustinus'un dediği gibi, aşkı seviyoruz, sevmeyi seviyoruz, ama aynı zamanda başkalarının da sevmesini seviyoruz. Bunun nedeni de sadece gerçeklikleri sevmemiz. Felsefeye anlam kazandıran da bu: İnsanlar gerçeklikleri seviyorlar, sevdiklerini bilmedikleri zaman bile.

Görünüşe göre, bu gerçekliğin dile getirilmesi gerekiyor, "ilan edilen" aşktan söz ettiniz. Size göre, aşkta ister istemez ilan evresi bulunuyor. Aşkın dile getirilmesi neden bu kadar önemli?

Çünkü ilan olayın yapısında yer alıyor. Önce bir karşılaşma var. Aşkın, karşılaşmanın kesinlikle olumsal ve rastlantısal özelliğiyle başladığını söylemiştim. Bunlar gerçekten aşkın ve rastlantının oyunları. Bu oyunlardan kaçınılamaz. Sözünü ettiğim propagandaya karşın, her zaman var olacaklar. Ama rastlantının belli bir zamanda sabitlenmesi gerekir. Bir sürenin başlaması gerekir. Handiyse doğa ötesiyle ilgili, çok karmaşık bir sorundur bu: Başlangıçta katıksız bir rastlantı olan şey sonradan nasıl bir gerçeklik oluşumunun dayanak noktası olacaktır? Özünde öngörülemeyen ve varlığın öngörülemez olaylarıyla ilişkili görünen bu şey bakış farklılıklarının aracılığıyla upuzun dünyanın (yeniden) doğuşu deneyimini yaşayacak, birbirine karışmış, eşleşmiş yaşamların anlamına nasıl dönüşür? Katıksız karşılaşmadan içinde iki olduğumuz tek dünya çelişkisine nasıl geçilir? Bu gerçekten çok gizemlidir. Öte yandan, aşka karşı kuşkuculuğu da fazlasıyla besler. "Neden herhangi birinin bir iş arkadaşıyla karşılaşması gibi sıradan bir olay konusunda büyük gerçeklikten söz ediyorsunuz?" diye sorulabilir. Oysa zaten tam da ondan söz edilmesi gerekir: Görü-

nüşte anlamsız olan, ama aslında mikroskobik yaşamda temel önem taşıyan bir olay inadında ve süresinde evrensel bir değer taşır. Bununla birlikte, "rastlantının sabitlenmesi gerektiği" doğrudur. Mallarmé'nin sözüdür bu: "Rastlantı en sonunda sabitlendi..." Aşk konusunda değil de şiir konusunda söyler. Ama pekâlâ aşk ve aşk ilanı için de, aşkla ilişkilendirilen korkunç zorluklar ve çeşitli sıkıntılar için de kullanılabilir. Üstelik, şiirle aşk ilanı arasındaki benzerlikler bilinmektedir. İki durumda da, dilin sırtına yüklenen büyük bir risk vardır. Yaşamda etkileri gerçekten sonsuz olabilecek bir söz söylemektir söz konusu olan. Şiirin arzusu da budur. En basit sözcükler neredeyse katlanılmaz bir yoğunluk kazanırlar. Aşkı ilan etmek olay-karşılaşmadan bir gerçekliğin kurulması işine başlanmasına geçilmesi demektir. Karşılaşmanın rastlantısını bir başlangıç halinde sabitlemek demektir. Çoğunlukla orada başlayan şey öyle uzun bir zaman sürer, öyle çok yenilikle ve dünya deneyimiyle dolu olur ki, geriye bakıldığında, artık başlangıçta olduğu gibi olumsal ve rastlantısal gözükmez hiç de, bir zorunluluk halini alır. Rastlantı böyle sabitlenir: Tanımadığım biriyle karşılaşmanın saltık olumsallığı bir yazgı havası kazanır. Aşk ilanı rastlantıdan yazgıya geçiştir, bu yüzden onca tehlikeli, onca korkutucudur. Ne var ki aşk ilanı ille bir kez yapılmaz, uzun sürebilir, dağınık, karışık, karmaşık olabilir, birkaç kez ilan edilebilir, ileride de daha pek çok kez dile getirilebilir. O rastlantının sabitlendiği andır. Kendi kendinize şöyle dersiniz o anda: Orada, o karşılaşmada olup biten şeyi, o karşılaşmanın bölümlerini başkasına söyleyeceğim. En azından benim için orada üstüme sorumluluk yükleyen bir şeyin gerçekleştiğini ona ilan edeceğim. İşte: Seni seviyorum. "Seni seviyorum" sözü biriyle yatmak için başvurulan bir hile değilse, ne de olsa bu olmayacak şey değil, bir hile değilse, nedir

peki? Orada söylenen şey nedir? "Seni seviyorum" demek hiç öyle kolay bir şey değildir. Bu küçük tümce genelde bayatlamış ve anlamsız görülür. Kaldı ki, kimi zaman, "seni seviyorum" demek için insanlar daha şiirsel ya da daha az bayat başka sözcükleri kullanmayı yeğlerler. Ama söylenmek istenen şey hep aynıdır: Bir rastlantı olan şeyden başka bir şey çıkaracağım. Ondan bir süre, bir inat, bir güdümlülük, bir sadakat çıkaracağım. Sadakat sözcüğünü kendi felsefe jargonumda alışıldık bağlamından farklı kullanıyorum. Rastlantısal bir karşılaşmadan zorunlu görülecek kadar sağlam bir oluşuma geçişi karşılıyor tam da.

Bu konuyla ilgili olarak, André Gorz'un o çok güzel kitabını anmak gerek: *Son Mektup. Bir Aşk Hikâyesi.* Felsefecinin, karısı Dorine'e aşkını ilan etmesini, hani neredeyse sonsuza dek süren bir aşkın öyküsünü anlatıyor kitap, ilk satırları şöyle: "Yakında seksen iki yaşında olacaksın. Boyun altı santim kısaldı, olsa olsa kırk beş kilosun ve hâlâ güzel, çekici, arzu uyandırıcısın. Elli sekiz yıldır birlikte yaşıyoruz ve ben seni her zamankinden çok seviyorum. Sadece benimkine değen bedeninin sıcaklığıyla dolan, kahredici bir boşluk taşıyorum göğsümün tam ortasında yeniden." Sadakate siz ne anlam veriyorsunuz?

Sadakatin yalnızca başka biriyle yatmama sözünden öte bir anlamı yok mudur? Başlangıçtaki "seni seviyorum" sözünün karşılaşma rastlantısından kurtulsun diye özel bir doğrulamaya ihtiyaç duymayan bir güdümlülük, bir süre oluşturma güdümlülüğü olduğunu açıkça göstermez mi? Mallarmé, şiiri "sözcük sözcük alt edilen rastlantı" olarak görüyordu. Aşkta da sadakat o uzun zafere işaret eder: karşılaşmanın bir sürenin icadında, bir dünyanın doğuşunda günden güne alt edilen rastlantısı. Neden sık sık "Seni her zaman seveceğim" denir? Tabii iş ki

bu bir hile olmasın. Elbette ahlakçılar bunun aslında asla doğru olmadığını söyleyerek çok alay ediyorlar bu sözle. Öncelikle, bunun asla doğru olmadığı doğru değildir. Birbirlerini her zaman seven insanlar var, üstelik sanılandan, anlatılandan daha fazla sayıları. Herkes de şunu bilir ki, özellikle tek taraflı olarak bir aşkın sona erdiğine karar verilmesi yıkıma yol açar, öne sürülen gerekçeler ne kadar sağlam olursa olsun. Yaşamımda bir kez bir sevgilimi terk ettim. İlk aşkımdı, derken yavaş yavaş onu terk etmenin ne kadar büyük bir hata olduğunu anladım ve o ilk sevgilime sonra, çok sonra geri döndüm –sevdiğim kadının ölümü yaklaşmıştı–, ama geri döndüğümde hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak bir yoğunluk ve ihtiyaç hissediyordum. Sonrasında bir daha asla vazgeçmedim. Birçok acıklı, yürek paralayıcı olay, belirsizlikler yaşandı, ama bir daha hiçbir sevgilimi terk etmedim. Sevdiğim kadınlardan söz ediyorum elbette, her zaman gerçekten böyle oldu. Dolayısıyla, kuşkucu söz dalaşının yanlış olduğunu biliyorum içten içe. İkinci olarak, "Seni seviyorum" sözü her zaman için, birçok bakımdan geçerliyse, "Seni her zaman seveceğim" sözünün söylenmesi de aslında rastlantıyı sonsuzlukta sabitler. Bir anlamda, her aşk sonsuz olduğunu ilan eder: İlanın içinde vardır bu... Sonrasında bütün sorun o sonsuzluğu zamana katabilmektedir. Çünkü özünde aşk budur işte: zaman içinde yapabildiğince gerçekleşmesi ya da gelişmesi gereken bir sonsuzluk ilanı. Sonsuzluğun bir şekilde zamana inişi. Bu nedenle öylesine yoğun bir duygudur. Anlaşılacağı üzere, kuşkucular yine bizi güldürüyorlar, çünkü aşktan vazgeçmeye, artık aşka inanmamaya çalışılsaydı, gerçek anlamda öznel bir yıkım yaşanırdı, herkes bunu biliyor. Şunu da söylemek gerekir, yaşamın tadı tuzu kalmazdı! O halde, aşk hâlâ bir güçtür. Öznel bir güç. Anda gerçekleşen bir rastlantıdan hareketle bir sonsuzluk önermesi

ileri sürdüğünüz ender deneyimlerden biri. "Her zaman" aslında sonsuzluğu dile getirmemizi sağlayan sözdür. Çünkü o "her zaman" sözünün ne anlama geldiği bilinemez, süresi de öyle. "Her zaman", "sonsuzluğa dek" demektir. Aslında sadece zaman içindeki bir güdümlülüktür bu, çünkü onun zamanın ötesinde, ölüm sonrasının masalsı dünyasında da sürdüğüne inanması için insanın Claudel olması gerekir. Ama sonsuzluğun yaşamın zamanında var olabileceği düşüncesini, özü benim kullandığım anlamda sadakat olan aşk kanıtlar. Sonuçta mutluluktan söz ediyorum! Evet, aşktaki mutluluk zamanın sonsuzluğu karşılayabileceğinin kanıtıdır. Devrimci bir harekete katıldığımızda hissettiğimiz siyasal coşkunluk, sanat yapıtlarının verdiği haz ve en sonunda bir bilimsel kuramı derinlemesine anladığımızda içimizde uyanan neredeyse doğaüstü sevinç de aşktaki mutluluğa benzeyen kanıtlardır.

Diyelim ki, aşk olduğu haliyle İki'nin ortaya çıkışı, "İki'nin sahnesi". Ya çocuk? Çocuk "İki'nin sahnesi"ni bozmaz mı, parçalamaz mı? Sevgililerin oluşturduğu "İki"yi bir araya getiren "Bir" değil midir? Ama aynı zamanda onların birlikteliğini uzatacak ya da onları ayırabilecek bir Üç değil midir?

Çok derinlikli ve ilginç bir soru bu. Talmud uzmanı, dostum Jérôme Bennaroch aşk konusundaki savımı belli bir noktaya kadar kabul ediyor. Bana hep şöyle der: Evet, aşk İki'nin sınanmasıdır, ilanıdır, sonsuzluğudur, ama bir an gelir Bir'in düzeninde kendini kanıtlaması gerekir. Demek istediği yeniden Bir'e dönmek gerektiği. O Bir'in simgesel ve gerçek figürü de çocukmuş. Aşkın asıl amacı her şeye karşın Bir'in kanıtı olarak çocuğun ortaya çıkmasıymış. İtirazına birçok görgül saptamayla karşılık verdim, bu durumda özellikle kısır çiftlerin, eşcinsellerin

vb. birbirlerine olan aşklarını yadsımış oluruz dedim. Ardından daha derine inip şunu söyledim: Çocuk gerçekten de aşk uzamının bir parçasıdır, o uzamda kendi jargonumda bir nokta olarak adlandırdığım şeydir. Nokta dediğim şey bir olayın yoğunlaştığı, başka yöne sapmış, değişmiş, ama sizi "onu yeniden ilan etmek" zorunda bırakan bir biçimde geri dönmüşçesine, sahnenin bir şekilde yeniden oynanması gerektiği özel bir andır. Kısacası, ister siyasal, ister aşkla ilgili, ister sanatsal, isterse bilimsel olsun, bir gerçekliğin oluşumunun sonuçları sizi bir kez daha, başlangıçta olduğu gibi kökten bir seçim yapmak zorunda bıraktığında, olayı kabullenip ilan ettiğinizde ortaya çıkar nokta. Yeniden "Bu rastlantıyı kabul ediyorum, arzuluyorum, üstleniyorum" demek gerekir. Aşkta, çoğunlukla hemencecik aşkın yeniden ilan edilmesi gerekir. Şöyle diyebiliriz: Noktayı (yeniden) yapmak gerekir. Ben çocuğun, çocuk arzusunun, doğumun bu olduğunu düşünüyorum. Aşk sürecinin parçasıdır, orası kesin, aşkta bir nokta oluşturur. Her çiftin doğum süresinde bir sınavdan geçtiği bilinir, bu hem bir mucize, hem de bir güçlüktür. Çocuğun çevresinde, o bir olduğundan, İki'yi yeniden açığa vurmak gerekir. İki o noktayla karşılaşmadan önceki gibi yaşayamayacaktır dünyada artık. Aşkın ardışık düzende geliştiğini, başka bir deyişle tek başına ilerlemediğini yadsıyacak değilim. Yeni noktalar, sınavlar, dürtüler, ortaya çıkışlar vardır ve her seferinde "İki'nin sahnesi"nin yeniden oynanması, yeni bir ilanın sözlerinin bulunması gerekir. Başlangıçta ilan edilen aşk aynı zamanda "yeniden ilan edilmelidir". Bu yüzden aşk, ayrıca şiddetli varoluş bunalımlarının kökenidir. Her gerçekliği bulma yöntemi gibi. Öte yandan, bu açıdan baktığımızda, siyasetle aşk arasındaki yakınlık şaşırtıcıdır.

V

Aşkla siyaset

Neden siyasetle aşk arasında bir benzerlik olduğunu söylüyorsunuz? Onda da olaylar, ilanlar, sadakat olduğu için mi?

Gözümde siyaset bir gerçekliği bulma yöntemidir, ama toplulukları ilgilendirir. Demek ki siyasal hareket toplulukların yapabildiği şeyin gerçekliğini yansıtır. Örneğin, topluluk eşitlik konusunda yetenekli midir? Kendisinden farklı olanı içine alabilir mi? Tek bir dünya olduğunu düşünebilir mi? Bu tür şeyler. Siyasetin özü şu sorunun altında yatar: Bireyler bir araya geldiklerinde, örgütlendiklerinde, düşünüp karar verdiklerinde neler yapabilirler? Aşkta, söz konusu olan iki kişinin farklılığı özümseyip yaratıcı kılmayı başarıp başaramamasıdır. Siyasetteyse, çok sayıda kişinin, hatta kalabalıkların eşitliği yaratıp yaratamaması. Nasıl ki aşk alanında, aşkın yönetimini toplumsallaştırmak için aile vardır, siyaset alanında da taşkınlığı engellemek için iktidar, devlet vardır. Ortaklaşa düşünce-uygulama olarak siyasetle yönetim ve standartlaştırma aracı olarak iktidar ya da devlet sorunu arasındaki ilişki, İki'nin yabanıl icadı olarak aşk sorunuyla mülkiyetin ve bencilliğin ana çekirdeği olarak aile arasındaki ilişkinin aynısıdır.

Aile özünde "devlet"[1] sözcüğü üstünde oynanırsa, aşkın devleti olarak tanımlanabilir. Örneğin popüler, büyük bir siyasal harekete katıldığınızda, "Topluluk neyi yapabilir?" sorusuyla devletin yetkesi ve iktidarı sorunu arasında çok önemli bir gerilim olduğunu görürsünüz. Sonuçta devlet hemen hemen her zaman siyasal umudu düş kırıklığına uğratmaktadır. Bununla, aile de her zaman aşkı düş kırıklığına uğratır mı demek istiyorum? İşte soru kendiliğinden ortaya çıktı. Ancak teker teker noktalara, kararlara bakılırsa, ele alınabilir bence. Cinsel icat noktası, çocuk noktası, yolculukların noktası, iş noktası, arkadaşlarınki, gezintilerinki, tatillerinki vb. vardır. Tüm bu noktaları aşk ilanı öğesinde tutmak öyle kolay değildir. Aynı şekilde, siyasette de, devlet iktidarı noktası, sınırlarınki, yasalarınki, güvenlik güçlerininki vardır; bu noktaları da açık, eşitçi, devrimci bir siyasal bakış açısında tutmak basit bir iş değildir asla.

Dolayısıyla, her iki durumda da, nokta nokta birtakım yöntemler var ve sonuçta din adamı arkadaşımın söylediklerine karşı ben de bunları ileri sürdüm. Sınavı ereklilikle karıştırmamak gerekir. Siyaset büyük olasılıkla devletsiz yapılamaz, ama bu iktidarı amaçladığı anlamına gelmez. Onun amacı topluluğun neyi yapabileceğini bilmektir, iktidar değil. Aynı şekilde, aşkta da amaç fark açısından, nokta nokta, dünya deneyimini yaşamaktır, türün üremesini sağlamak değil. Kuşkucu bir ahlakçı, aileyi kendi kötümserliğini doğrulayan bir şey olarak görebilir, onun gözünde aşk sadece türün ayakta kalabilmek için başvurduğu bir hiledir, toplumun ayrıcalıkların

1. Fransızca "devlet" anlamına gelen *État* sözcüğü, burada olduğu gibi küçük harfle başladığında "durum" anlamına da gelir. (Ç.N.)

aktarımını sağlamak için başvurduğu bir hiledir. Bunu kabul edemem. Aşk aracılığıyla, göz kamaştırıcı biçimde İki'nin gücünün yaratılmasının Bir'in görkemi karşısında boyun eğmek zorunda olduğunu ileri süren arkadaşım Bennaroch'un sözlerine de katılamam.

O halde, neden Jacques Derrida'nın bir "arkadaşlık siyaseti"[1] taslağı çıkarması gibi, biz de bir "aşk siyaseti" düşünmeyelim?

Aşkla siyasetin birbirine karıştırılabileceğini sanmıyorum. "Aşk siyaseti" bence anlamsız bir söz. "Birbirinizi sevin" demeye başlandığında, bu bir tür ahlakı yansıtabilir, ama bir siyaset değildir. Öncelikle, siyasette, sevmediğimiz insanlar vardır. Bu kaçınılmaz. Bizden onları sevmemiz istenemez.

O zaman siyaset, aşkın tersine, düşmanlar arasındaki bir çatışma mıdır?

Biliyorsunuz ya, aşkta, iki birey arasındaki, sonsuz bir fark olduğundan her şeye karşın olup olabilecek en büyük farklardan biri olan mutlak farkı, e işte, bir karşılaşma, bir ilan ve bir sadakat yaratıcı bir varoluşa çevirebilir. Siyasetteyse, temel çekişmeler söz konusu olduğunda böyle bir şey gerçekleşemez, bu da gerçek anlamda belli düşmanların olmasına yol açar. Siyasal düşüncede bugün ele alınması güç olan –kısmen içinde bulunduğumuz demokratik öğe yüzünden–, çok önemli sorunlardan biri düşmanlarla ilgilidir. Soru şu: Düşman diye bir şey var

1. *Politique de l'amitié*, (Arkadaşlık Siyaseti) Jacques Derrida, Galilée, 2004. Ayrıca bkz. *L'Amitié* (Arkadaşlık), Giorgio Agamben, Payot & Rivages Yayınları, 2007 ve aynı yazardan *L'Ombre de l'amour* (Aşkın Gölgesi). *Le concept d'amour chez Heidegger* (Heidegger'de Aşk Kavramı), Payot & Rivages Yayınları, 2003.

mıdır? Gerçek anlamda düşmandan söz ediyorum. Pek çok insan kendisine oy verdiği için, düzenli olarak iktidarı ele geçirmesini yılgınca ve ses çıkarmadan kabullendiğiniz biri gerçek bir düşman değildir. Rakibini tuttuğunuz için devletin başında olması size acı veren biridir yalnızca. Dolayısıyla, beş-on yıl, belki daha fazla sıranın size gelmesini beklersiniz. Düşmansa bambaşka bir şeydir! Sizinle ilgili herhangi bir şeyle ilgili karar vermesine kesinlikle katlanamazsınız. O halde, düşman diye bir şey var mıdır, yok mudur? Buradan başlamak gerek. Siyasette, çok önemli bir sorundur bu, yadsımayı biraz alışkanlık haline getirmişiz. Kaldı ki düşman sorununun aşk meselesinde yeri yoktur. Aşkta, engellerle karşılaşırsınız, içkin dramlar bekler bizi, ama tam anlamıyla düşman yoktur. Bana şimdi şöyle diyeceksiniz: "Ya rakibim? Sevgilimin bana yeğlediği kişi ne olacak?" Ama işte, onun hiç ilgisi yoktur. Siyasette, düşmana karşı mücadele oluşturur hareketin temelini. Düşman siyasetin özünün bir parçasıdır. Her gerçek siyaset kendi gerçek düşmanını saptar. Oysa rakip kesinlikle dışarıda olduğundan, aşkın tanımına giremez hiçbir şekilde. Kıskançlığın aşkın temelini oluşturduğunu düşünenlerle anlaşamadığımız temel noktalardan biri budur. Onlar arasında en zekisi Proust aşktaki öznelliğin gerçek, yoğun ve şeytansı içeriğinin kıskançlık olduğuna inanır. Bence, bu da ahlakçı ve kuşkucu savın başka türlü ileri sürülmesidir yalnızca. Kıskançlık yapay bir aşk asalağıdır ve aşkın tanımında kesinlikle yeri yoktur. Her aşk ilan edilebilmek, başlayabilmek için, dışarıdan bir rakip mi saptamak durumundadır? Haydi canım siz de! Tam tersi: Aşktaki içkin güçlükler, İki'nin sahnesindeki uyuşmazlıklar üçüncü bir kişi, gerçek ya da varsayılan bir rakip üstünden açığa çıkabilir. Aşkın güçlükleri kimliği saptanmış bir düşmanın varlığına bağlı değildir. Aşk sürecinin içinde yaşanırlar:

farkın yaratıcı oyununun içinde. Aşkın düşmanı bencilliktir, herhangi bir rakip değil. Şöyle de denebilir: Aşkımın en amansız düşmanı, yenmem gereken düşman, öteki değil benim, farka karşı özdeşliği isteyen, farkın prizmasında süzülmüş ve yeniden oluşturulmuş dünyaya karşı kendi dünyasını dayatmak isteyen "ben".

Aşk aynı zamanda savaş da olabilir...

Birçok gerçekliği bulma yöntemi gibi, aşk yönteminin de her zaman barışçı olmadığını anımsamak gerekir. Aşk şiddetli kavgalar, gerçek acılar, aşılabilen ya da aşılamayan ayrılıklar içerir. Öznel yaşamın en acılı deneyimlerinden biridir, bunu kabul etmek gerek! İşte bu nedenle kimileri çıkıp "bütün riskleri kapsayan sigorta" propagandası yapıyor. Bunu daha önce de söyledim, aşk ölüme bile yol açabilir. Aşk cinayetleri, aşk yüzünden intihar edenler vardır. Doğrusunu isterseniz, aşk kendi ölçeğinde devrimci siyasetten çok da barışçı değildir. Bir gerçeklik güllük gülistanlık ortamda oluşmaz. Asla! Aşkın ayrıca kendisine özgü bir uyuşmazlık ve şiddet düzeni vardır. Ama fark şunda yatar: Siyasette düşman sorunuyla karşı karşıyayızdır, aşktaysa dram sorunuyla. Bu dramlar içkindir, içeride yaşanır, gerçek anlamda birilerini düşman belletmezler, ama kimi zaman özdeşlik dürtüsünü farkla çatışma haline sokarlar. Aşktaki dram özdeşlikle fark arasındaki çatışmanın en açık deneyimidir.

Her şeye karşın bir aşk siyaseti ahlakçılığına kaçmadan, aşkla siyaset birbirine yaklaştırılabilir mi?

Bütünüyle biçimsel anlamda, aşktaki diyalektiklerle karşılaştırılabilecek iki siyasal ya da felsefi-siyasal kavram vardır. Öncelikle, "komünizm" sözcüğünde, topluluğun

her türlü siyaset dışı farkı sindirebileceği düşüncesi vardır. İnsanlar ne olurlarsa olsunlar, ister başka yerden gelmiş, ister burada doğmuş olsunlar, şu ya da bu dili konuşsunlar, şu ya da bu kültürde yetişmiş olsunlar, bunlar komünist türde bir siyasal sürece katılımlarını engellemez, tıpkı özdeşliklerin aşktaki yaratıcılığı engellemediği gibi. Yalnız düşmanla aradaki tamamıyla siyasal fark üstünde, Marx'ın da dediği gibi "uzlaşılamaz". Bunun aşk yönteminde hiçbir karşılığı yoktur. Sonra bir de "kardeşlik" sözü var. "Kardeşlik" cumhuriyetçilerin sloganındaki üç terimden en anlaşılmaz olanıdır. "Özgürlük" tartışılabilir, ama aşağı yukarı ne olduğu anlaşılır. "Eşitlik" sözcüğüne oldukça sağlam bir tanım verilebilir. Peki ama "Kardeşlik" nedir? Hiç kuşkusuz farklar sorunuyla, farkların siyasal sürecin içinde dostça bir arada bulunmasıyla ilgilidir bu, ana sınır da düşmanla karşı karşıya gelindiği noktadır. Ayrıca bu kavram uluslararasıcılıkla birlikte de anılabilir, çünkü topluluk gerçekten kendi eşitliğini özümseyebiliyorsa, bu aynı zamanda en büyük diferansiyel uzaklıkları da sindirebilir, özdeşliğin etkisini ciddi biçimde denetleyebilir demektir.

Konuşmamızın başında, Hıristiyanlıktan söz ederken "sevgi dini" dediniz. Dolayısıyla, şimdi büyük ideolojilerde aşkın dönüşümlerine bakalım. Sizce Hıristiyanlık aşkın, sevginin o olağanüstü gücünü nasıl ele geçirebildi?

Hıristiyanlığın bu konuda büyük ölçüde Yahudilik tarafından hazırlandığını düşünüyorum. Eski Ahit'te aşka dikkat çekici boyutta rastlanır, gerek öğütlerde, gerek betimlemelerde. Tanrıbilimsel anlamı ne olursa olsun, bir aşk şarkısı olan *Ezgiler Ezgisi* aşkı yücelten, şimdiye dek yazılmış en güçlü metinlerden biridir. Hıristiyanlıksa, aşktaki yoğunluğun aşkın bir evrensellik anlayışı yolun-

da kullanılışının en üstün örneğidir. Hıristiyanlık bize şöyle der: Birbirinizi severseniz, sevgiyle var olan bu topluluk hep birden her sevginin en son kaynağına, tanrısal aşkınlığa yönelir. Demek ki bu düşünceye göre, aşk deneyiminin, öteki deneyiminin, ötekine yöneltilen bakış deneyiminin kabullenilmesi hem Tanrı'ya borçlu olduğumuz sevgiyi, hem de Tanrı'nın bize karşı sevgisini içeren o en üstün sevgiye katkıda bulunur. Bu elbette çok parlak bir düşüncedir! Hıristiyanlık, Kilisesi yararına –o da devletin başka bir şeklidir–, örneğin yalnızca kişisel anlamda ölümsüzlük uğruna değil, aynı zamanda topluluğun yüce çıkarları uğruna acının kabullenilmesini sağlayan o gücü ele geçirmeyi başarmıştır. Hıristiyanlık aşkın görünüşteki olumsallığında, o olumsallığa indirgenemeyecek bir öğe olduğunu çok iyi kavramıştır. Ama o öğeyi hemen aşkınlığa yansıtmıştır, sorun da budur. Ben de o evrensel öğenin aşkta bulunduğunu kabul ediyorum, ama içkin olduğunu düşünüyorum. Kaldı ki, Hıristiyanlık bir şekilde o öğeyi alıp yükseltmiş, aşkın bir güce oturtmuştur. Kısmen de olsa daha Platon'da bile, İyi düşüncesi içinde yer alan bir harekettir bu. Şimdi bizim yapmamız gereken, aşkın gücünün bu ilk ve parlak kullanımını yeryüzüne taşımaktır. Demek istediğim, aslında aşkta evrensel bir güç olduğunu, ama bunun sadece farka ilişkin olumlu, destekleyici ve yaratıcı bir deneyim yaşama olasılığı olduğunu göstermeliyiz. Öteki'dir burada söz konusu olan, ama aşkınlığın "Bambaşkası", "Büyük Başkası" olmadan. Sonuçta, aşk değildir dinlerin söz ettiği. Çünkü yalnızca ondaki yoğunluk kaynağıyla, bir tek aşkın yaratabildiği öznel durumla ilgilenirler, bundaki amaç da o yoğunluğu inanca ve Kilise'ye yöneltmek, o öznel durumu Tanrı'nın egemenliği yararına düzenlemektir. Bunun sonucunda, burada benim övdüğüm, bir dünyanın farklılaşmış doğuşunun yeryüzündeki yaratı-

mı, nokta nokta koparılıp alınan mutluluk olan mücadeleci aşkın yerine Hıristiyanlık edilgin, sofuca, ezik bir sevgi koyar. Diz çökmüş bir aşk benim için aşk değildir, her ne kadar bazen aşkta sevdiğimiz kişiye kendimizi bütünüyle bırakmak istesek de.

Özellikle Paul Claudel'in *Soulier de satin*'ini (Saten Pabuç) sahneye koyarken Antoine Vitez'le çalıştınız. *Partage de midi*'nin (Öğle Payı) yazarının sevgi konusunda bütünüyle Hıristiyanlıktan etkilenmiş düşüncesi, bugünün büyük ölçüde Hıristiyanlıktan uzaklaşan insanları için herhangi bir güncellik içeriyor mu?

Claudel aşk tiyatrosunun önemli adlarından biridir. *Le Soulier de satin* ve *Partage de midi* bütünüyle bu soruna adanmıştır. Ama artık doğrudan azizler topluluğuna, iyiliklerin ve acıların tüm topluluğa yararının dokunacağı düşüncesine ve öbür dünyadaki kurtuluşa göre hareket etmezken, Claudel'de bize ilginç gelebilecek ne olabilir? *Partage de midi*'nin sonundaki o tümce geliyor aklıma: "Uzak, durmadan ezerlerken birbirlerini, ruhlarımızı işe mi koşacağız?" Claudel gerçek aşkın her zaman bir olanaksızlık noktasını aşmasına duyarlıdır özellikle. "Uzak, durmadan ezerlerken birbirlerini"... Aşk tam anlamıyla bir olasılık değil, daha çok olanaksız olarak görülebilecek bir şeyin aşılmasıdır. Var olmaya hakkı olmayan, size bir olasılık olarak verilmeyen, ama var olan bir şey. İşte Meetic'in propagandasının aldatıcılığı da bundan kaynaklanır. Aşkınızın güvenliği için olasılıkları inceleyecekmişsiniz de aralarından en iyisini seçecekmişsiniz gibi. Ama yaşamda işler böyle yürümez! Masallardaki gibi talipler sıra sıra dizilmez önünüze. Aşkın başlangıcı bir olanaksızlığın aşılmasıdır, Claudel de yasaklı kadın konusu üstünden olanaksızlığı işlemiş büyük bir ozandır. Ne var ki,

onun yapıtında bir tuzak vardır, değil mi ki bu olanaksızlık yeryüzünde olduğu için görecelidir. Onun yapıtında bir yerine iki "ikinin sahnesi" vardır diyebilirim. İlki o sahnenin yeryüzündeki olanaksızlığı deneyiminin sahnesidir. İkincisiyse İki'nin inanç evreninde uzlaşacağı sahne. İlk sahnenin gücünden hareketle, ikincisini olağanüstü bir dille canlandırırken başvurduğu şiirsel yöntemleri saptamak ilginçtir. Bu tamamıyla Hıristiyanlıktır işte. Aşkın yeryüzündeki gücüyle kendi propagandasını yapar, şöyle der: "Evet, bu güce karşın bazı şeyler olanaksızdır, ama kaygılanmayın, çünkü bu dünyada olanaksız olan şey öbür dünyada da olanaksız olacak diye bir şey yok." Çok basit, ama çok güçlü bir propaganda.

Bu aşkı yeryüzüne indirme isteği, aşkınlıktan içkinliğe geçme isteği tarihsel komünizmin isteğiydi. Komünist varsayımın yeniden canlandırılması aşkın yeniden icat edilmesini nasıl sağlayacak?

Daha önce de aşk sözcüğünün siyasal alanda kullanımlarıyla ilgili ne düşündüğümü, o kullanımların da en az din alanındakiler kadar saptırılmış olduğunu söyledim. Kaldı ki, şu noktada da aşkın gücüne bir aşkınlık aracılığıyla el koyulmasına tanık oluyoruz. Bu kez Tanrı'nın aşkınlığı değil bu, Parti'ninki, Parti'nin içinden en üst yöneticininki. "Kişiye tapma" deyişi aşkınlığın toplu olarak siyasal bir figüre aktarımını oldukça iyi yansıtıyor. Ozanlar da bu işe el atmışlar, Eluard'ın Stalin'e yazdığı ezgilere bakın ya da Aragon'un Maurice Thorez'e hastalığından sonra Fransa'ya dönüşü üstüne yazdığı şiirlere... Beni daha çok ilgilendiren şey o haliyle Parti tapıncı. O konuda da Aragon önde gidiyor: "Partim geri verdi bana Fransa'nın renklerini" vb. Aşkın genel tonu bilinir. İster Parti'ye, ister Elsa Triolet'ye yönelik olsunlar, bu sözcükler birbiri-

ne çok benzer. İşçilerin ve halkın özgürlüğü için çalışan geçici bir araç olarak görülebilecek parti biçiminin, bu şekilde bir puta dönüşmesine tanık olmak ilginç bir şey. Tüm bunlarla alay etmek değil istediğim, artık sürdüremeyeceğimiz bir siyasal tutku dönemiydi, ama gerçekten yoğundu, ona bağlı oyuncuların sayısı milyonlara varıyordu. Bununla birlikte, burada söylememiz gereken şey, konumuz aşk olduğuna göre, onu siyasal tutkuyla karıştırmamak gerektiğidir. Siyasal sorun nefretin denetim altına alınmasıdır, yoksa aşkın değil. Nefret de, handiyse kaçınılmaz olarak düşman sorununun tetiklediği bir tutkudur. Dolayısıyla, şöyle diyeceğiz: Düşmanların var olduğu siyasette, ne şekilde olursa olsun örgütlenmenin rollerinden biri her türlü nefret etkisini denetim altına almak, hatta geçersiz kılmaktır. Bununla kesinlikle "sevgiyi öğütlemektir" demeye çalışmıyorum, siyasal düşman konusunda olabilecek en açık ve en sınırlı tanımı vermektir, bu da çok önemli bir entelektüel sorundur. Yoksa neredeyse bir önceki yüzyılın tümünde olduğu gibi, olabilecek en belirsiz, en geniş tanımı vermek değil.

Aşkı siyasetten ayırmak mı gerekiyor?

Günümüzdeki düşünsel çalışmaların önemli bir bölümü yersiz olarak birbirine karışmış şeyleri ayırmaya yönelmiştir. Nasıl ki düşmanın tanımının denetlenmesi, sınırlandırılması, asgari düzeye çekilmesi gerekmektedir, bir fark gerçekliğinin özgün serüveni olarak aşkın da siyasetten bütün bütün ayrılması gerekir. Komünist varsayımdan söz ederken, şunu demek istiyordum: Özgürlük siyasetinin gelecekteki biçimleri komünist düşüncenin, özel mülkiyet hevesine teslim olmayan bir dünya, özgür birlikteliğin ve eşitliğin dünyası düşüncesinin dirilişini yansıtmak, onun yerine başka bir şey koymak zorunda

kalacaklardır. Tüm bunları söyleyebilmek için yeni felsefi araçlarımız var elimizde, üstelik yerel anlamda düşüncesi yeni birçok siyasal deneyim de yaşadık. Bu çerçevede, aşkın yeniden icat edilmesi kapitalist kudurganlıktan daha kolay gerçekleşecektir. Çünkü bu kudurganlık içinde çıkar gütmeyen hiçbir şey öyle kolay kolay gerçekleşemez. Oysa aşk her gerçekliği bulma yöntemi gibi özünde çıkar gütmez: Onun değeri yalnız kendi içindedir ve bu değer aşkla bağlanan iki bireyin dolaysız çıkarlarının ötesindedir. "Komünizm" sözcüğünün içerdiği şeylerin aşkla doğrudan bir ilişkisi yoktur. Bununla birlikte, bu sözcük aşka yeni olasılık koşulları kazandırır.

Aşkın komünist siyasetteki dönüşümlerinin bir başka olası boyutu da var. Grevlerin ve başka toplumsal hareketlerin içinde doğan aşk öyküleri. Bu boyut üstünde ısrarla duruyorsunuz, çünkü aşkın sınır tanımamasının siyasal anlamda bir zamanın sınır tanımayışına sıkı sıkıya bağlanmasını sağlıyor. Mücadelelerin içinde doğan bu aşkların özelliği ne?

Olayların bu tarafıyla o kadar çok ilgilendim ki romancı ya da dramaturg olarak çalışmalarımın büyük bir bölümünü onlara adadım. Örneğin *L'Écharpe rouge* (Kırmızı Eşarp) adlı oyunumda, sokaktaki çatışmaları, grevleri, mitingleri vb. içeren geniş bir siyasal hareketin çeşitli yüzleri içinde, biri erkek öteki kız iki kardeşin mesafeli aşkını işledim büyük ölçüde. *Calme bloc ici-bas* (Bu Dünyadaki Dingin Taş) adlı romanımda –biçimsel yapısı Hugo'nun *Sefiller*'iyle aynıdır–, genel devrimci tablonun içinde Şii bir işçinin, Ahmed Aazami'nin bir teröriste, Élisabeth Cathely'ye aşkını, ardından Élisabeth'in oğlu, teröristin ölümünden sonra Ahmed tarafından evlat edinilen Simon'un saygın, gerici bir kişinin kızı, ozan Claude Ogasawara'ya aşkını anlattım. Her şekilde, söz konusu

olan aşkla devrimci güdümlülük arasındaki benzerliği değil, öznelerin özel yaşamı düzeyinde, yaşamın baştanbaşa İdea'nın etkisiyle güdümlülüğe dönüştüğü zaman kazandığı yoğunlukla aşkta fark çalışmasının ona kazandırdığı, nitelik bakımından farklı yoğunluk arasında oluşan gizli yankıyı açığa vurmaktı. Tınıları ve güçleri birbirinden bütünüyle farklı, ama aynı parça içinde büyük bir müzisyen tarafından bir araya getirilmiş, gizemli biçimde aynı tarafa yönelen iki çalgı gibi. İzin verin, size bir sırrımı açayım. Kuşkusuz, o yapıtlarda Mayıs 68'le seksenli yıllar arasındaki "kızıl yıllar"da kendi yaşamımın bir bilançosunu çıkardım. Yürekten bağlı kaldığım siyasal anlayışı yansıttım, "komünizm" adı da o anlayışın olası adlarından biridir. Ama aynı zamanda, bir şekilde belirleyici birtakım aşk süreçlerinin çevresinde kendi yaşamımı yapılandırdım. Aynı düzende daha sonra olanlar, bu kökenle ve bu kökenin süresiyle aydınlandı. Özellikle de, daha önce de söylediğim gibi, gerek aşk, gerek siyaset konusundaki anlayıştan asla vazgeçmemek gerekiyor. Dolayısıyla, yaşamımın siyasetle aşk arasında ona uyum kazandıran müzikal akordu bulduğu süreçtir o.

VI

Aşkla sanat

Le Siècle'de (Yüzyıl), André Breton'un *Arcane 17* adlı metnini yorumluyor, ondan hareketle XX. yüzyılın, aşkın gerçeklik figürü olarak yükseldiği önemli bir yüzyıl olduğunu gösteriyorsunuz. Peki ama André Breton *Poisson soluble*'de (Çözünür Balık) "sanatı en basit ifadesine, aşka"[1] indirgemek istediğini söylerken ne demek ister?

Gerçeküstücülerin temel önermesi en başta konuştuğumuz şeydi, demek ki Rimbaud'nun parolasına göre aşkı yeniden icat etmek. Gerçeküstücülerin gözünde, bu yeniden icat etme hem sanatsal bir hareket, hem yaşamsal bir hareket, hem de siyasal bir hareketti. Bu üçünü birbirinden ayırmıyorlardı. Sanatta çok güçlü bir nokta vardır, olaya hakkını verir. Sanatın olası tanımlarından biri de budur: Sanat düşünce düzeninde olaya bütünüyle hakkını veren şeydir. Siyasette, olaylar sonradan tarih tarafından derlenir. Yalnız sanat onlardaki yoğun gücü yeniden canlandırır ya da canlandırmaya çalışır. Her biçimiyle sanat, olduğu haliyle olaya ilişkin büyük bir düşüncedir. Büyük bir resim, gösterilene indirgenemeyen

1. Ayrıca bkz. *Si vous aimez l'amour... Anthologie amoureuse du surréalisme*, derleyen Vincent Gille, Annie Le Brun'ün önsözüyle, Syllepse, 2001.

bir şeyi kendine özgü yöntemlerle kavrayan resimdir. Gizli olay gelip, hani denebilirse, gösterilen şeyi deler. Breton bu bakış açısından aşkla olan yakın ilişkiyi anımsatıyor, çünkü aşk da özünde bir olayın gelip yaşamı deldiği andır. Bu da "çılgınca aşk"ı açıklıyor. Çünkü aşk hiçbir yasaya uymaz. Aşk yasası diye bir şey yoktur. Öte yandan, büyük çoğunlukla, sanat aşkın topluma uymayan özelliğini yansıtmıştır. Sonuçta, söylendiği gibi "Sevenler yalnızdır bu dünyada". Dünya deneyimini yaşamalarını sağlayan farkı bir tek onlar ellerinde bulundurur. Gerçeküstücülük, olaya özgü kuraldışı güç olarak çılgınca aşkı yüceltir. Aşk düşüncesi aynı zamanda her türlü düzene, kanun düzeninde güce karşı oluşan bir düşüncedir. Gerçeküstücüler bunu dilde, ama aynı zamanda ısrarla söylüyorum yaşamda şiirsel bir devrim yapma isteğini besleyecek bir şey olarak görüyorlardı. Bu açıdan, yaşamda devrim yapmanın ilkesi, olası dayanağı olarak aşkla, cinsellikle yakından ilgilendiler. Buna karşılık, süreyle pek ilgilenmediler. Aşkı özellikle olağanüstü biçimde karşılaşmanın şiiri olarak öne sürdüler. Örneğin, *Nadja* belirsiz ve gizemli karşılaşmanın, sokağın köşesinde çılgınca bir aşka dönecek şeyin şiirselliğini çok güzel yansıtır. Bu nokta hesapların tam karşıtıdır, katıksız karşılaşmadır. Ama süre alanına, sonsuzluk boyutuna karışmaz gerçek anlamda. Öte yandan, bazı felsefeciler sonsuzluğun an olduğunu ileri sürmüşlerdi. Daha Yunan düşüncesinde bile bu anlayışa rastlanır. Sonsuzluğun tek zamansal boyutu andır onlara göre. Öyle olsaydı, Breton haklı çıkardı. Elbette, mucizevi karşılaşma ânı aşkın sonsuzluğunu vaat eder. Ama ben daha az mucizevi, daha çok emek isteyen bir sonsuzluk anlayışı, demek ki nokta nokta, inatla oluşturulan zamansal sonsuzluğu, İki'nin deneyimini ileri sürmek istiyorum. Karşılaşma mucizesi diye bir şeyin var olduğunu kabul ediyorum, ama onun

tek başına ele alınırsa, nokta nokta yaratılacak bir gerçekliğin emek isteyen bir oluşuma yönlendirilmezse gerçeküstücü şiirinden kaynaklandığını düşünüyorum. "Emek isteyen" sözü burada olumlu anlamda anlaşılmalı. Bir aşk çalışması vardır, yalnızca mucize değil. Habire uğraşmak, uyanık olmak, hem kendiyle hem de ötekiyle birleşmek gerekir. Düşünmek, hareket etmek, değiştirmek gerekir. O halde, evet, emeğin içkin ödülü mutluluk olur.

E o zaman aşk konusunda sık sık Samuel Beckett'e başvurmanız ilginç. Sonuçta Beckett'in yapıtının mutluluğa yöneldiği pek söylenemez. Nihilist ve kötümser olarak tanınan bu yapıt sizce adına aşk denen o "İki'nin sahnesi"ni nasıl işler?

Daha önce de söylediğim gibi, aşk üstüne yazında süre deneyimiyle ilgili oldukça az şey var. Bu çok ilginç. Tiyatroyu ele alalım. Genç sevgililerin aile evreninin zorbalığına karşı çektikleri sıkıntıları gösteren –tam anlamıyla klasik bir konu– oyunlara bakarsanız, Marivaux'nun yapıtlarından birinin adının hepsine alt başlık olabileceğini anlarsınız: *Le Triomphe de l'amour* (Aşkın Zaferi). Birçok oyun bu örnek üstünden o gençlerin, çoğunlukla uşakların ya da başka işbirlikçilerin yardımıyla, yaşlıları nasıl aldattıklarını ve amaçlarına ulaştıklarını, yani evlenebildiklerini anlatır. Aşkın zaferi dillendirilir de süresine değinilmez. Karşılaşma düğümü olarak adlandırılabilecek bir şeyle karşı karşıyayızdır. Önemli yapıtlar, büyük romanlar sıklıkla aşkın olanaksızlığını, sıkıntıları, acıklı olayları, uzaklığı, ayrılığı vb. temel alır. Ama olumlu süre üstüne pek bir şey söylenmez. Hatta bakıldığında, karı-koca yaşamı bile büyük yapıtlara kaynak oluşturmamıştır. Sanatçılara esin vermediği açıktır. Oysa, umutsuzluğun, olanaksızlığın yazarı diye adlandırılan Beckett'te bu konuyla ilgili çok özel bir şey vardır: O aynı zamanda

aşkın inadının yazarıdır. Örneğin, yaşlı bir çiftin öyküsü olan *Ô les beaux jours* (Ah Güzel Günler) oyununa bakın. Yalnızca kadın görünür, adam sahnenin arkasında sürünmektedir, her yer haraptır, kadın kendini toprağa gömmektedir, ama şöyle der: "Ah ne güzel günlerdi." Bunu söylemesinin nedeni aşkın hâlâ orada olmasıdır. Aşk onun görünüşte felaketlerle dolu yaşamına biçim veren o güçlü ve değişmez öğedir. Aşk aynı zamanda o felaketin gizli gücüdür. Beckett kısacık, çok güzel bir metin olan *Assez*'de (Yeter) hem biraz dağlık, hem de çölü andıran bir dekorda çok yaşlı bir çiftin gezinmesini anlatır. Her şeye karşın bedenlerdeki çöküşü, yaşamın tekdüzeliğini, cinselliğin gitgide daha güçleşmesini vb. saklamayan yaşlı çiftin süresinin, aşkın anlatısıdır bu. Metin tüm güçlükleri anlatır, ama anlatıyı sonuçta aşkın göz kamaştırıcı gücüne ve onu oluşturan devam etme inadına oturtur.

Madem dramatik sanattan söz ettiniz, çocukluğunuzdan beri süren o çok özel aşka geçmek istiyorum şimdi: tiyatro aşkına. Bir tür çağdaş Scapin'i sahneye taşıyan *Ahmed üçlemesini* yazmadan önce, gençliğinizde *Scapin'in Dolapları*'nda başrolde oynadınız. Tiyatroya karşı duyduğunuz bu eksilmez aşk nasıl bir şey?

Tiyatro aşkı benim için çok karmaşık ve tam anlamıyla temel bir aşk. Büyük olasılıkla felsefe aşkından daha güçlü. Felsefe aşkı sonradan, daha yavaş, daha zorlu biçimde doğdu. Sanırım, gençken, sahneye çıkarken, beni tiyatroda büyüleyen şey içimde kabarıveren, dilden ve şiirden bir şeylerin neredeyse açıklanamaz şekilde bedenle ilişkilendiği duygusuydu. Özünde, tiyatro benim için belki de aşkın sonradan olacağı şeydi o zamanlar, çünkü düşünceyle bedenin bir şekilde ayırt edilemediği âna işaret ediyordu. Düşünceyle beden başkalarına öyle sunulur ki

kalkıp "Bu bir beden" ya da "Bu bir düşünce" denemez. İkisi birbirine karışır, beden dille kavranır, tıpkı birine "Seni seviyorum" dediğimizde olduğu gibi: Bu sözü cap-canlı karşımızda duran kişiye söyleriz, ama aynı zamanda o basit, somut varoluşa indirgenemeyecek bir başka şeye, karşımızdaki kişinin kesinlikle hem ötesindeki, hem içindeki bir şeye daha sesleniriz. Kaldı ki tiyatro da temel olarak tam budur işte, beden halindeki düşüncedir, beden-olmuş-düşüncedir. Yine düşünceye başka bir yerden bakabilirim. Çünkü tiyatroda bilindiği üzere provalar vardır. "Bir kez daha, baştan alalım," der yönetmen. Düşünce bedene kolay kolay gelmez. Bir düşüncenin uzamla ve hareketlerle olan ilişkisi karmaşıktır. Hem dolaysız, hem de hesaplı olması gerekir. Aşkta da bu geçerlidir. Arzu dolaysız bir güçtür, ama aşk ayrıca özen, yineleme ister. Aşk prova düzenini bilir. "Beni sevdiğini bir daha söyle," çoğunlukla: "Daha güzel söyle." Arzu sürekli yeniden başlar. Aşk varsa işin içinde, bir okşamanın altında "Bir daha! Bir daha!" sözü işitilebilir, hareketin isteği sözün ısrarından, sürekli yenilenen bir "ilan"dan destek alır. Bilindiği gibi, tiyatroda aşk oyunu sorunu belirleyicidir, her şey tam da ilanla ilgilidir. En azından, benim için tiyatro aşkının bunca güçlü olmasının bir nedeni de bu aşk tiyatrosunun, aşkla rastlantı oyununun oluşudur.

Bu ayrıca 1984'te, Avignon Festivali'nde, *L'Écharpe rouge* adlı operanızı, Georges Aperghis'in müziğiyle sahneye koyan Antoine Vitez'in de savunduğu bir duruş. "Sahnede hep bunu yapmak istedim: düşüncelerin şiddetli gücünü; bedeni nasıl ezip kıvrandırdığını göstermeyi," diye yazıyordu. Siz de aynı düşüncede misiniz?

Kesinkes. Bildiğiniz gibi, Portekizli ozan Pessoa bir yerde şöyle diyor: "Aşk bir düşüncedir." Görünüşte çok çelişki-

li bir önerme bu, çünkü her zaman aşkın beden, arzu, duygulanım olduğu, demek ki akılla düşünceyle ilgili olmayan bir şey olduğu söylenmiştir. Oysa o "Aşk bir düşüncedir" diyor. Ben haklı olduğuna inanıyorum, aşkın bir düşünce olduğunu ve o düşünceyle beden arasındaki ilişkinin çok özel olduğunu, Antoine Vitez'in de söylediği gibi önüne geçilemez bir şiddetin etkisi altında olduğunu düşünüyorum. O şiddete yaşam içinde tanık oluyoruz. Aşkın bedenimizi dize getirebileceği, kıvrım kıvrım kıvrandırabileceği çok doğru. Her gün gördüğümüz üzere, aşk dingin akan, uzun bir ırmak değildir. İnsanları intihara ya da cinayete sürükleyen aşkların sayısı unutulacak şey değildir, sonuçta çok korkunç bir şeydir bu. Tiyatroda aşk bir cinsellik güldürüsü ya da masum bir çapkınlık değildir yalnızca ve temelde. Aynı zamanda tragedyadır, vazgeçiştir, öfkedir. Tiyatroyla aşk arasındaki ilişki aynı zamanda özneleri birbirinden ayıran uçurumun keşfedilmesi ve aşkın yalnızlıklar arasına kurduğu o köprünün dayanıksızlığının betimlenmesidir. Sürekli bu konuya geri dönmek gerekir: İki eşeyli beden arasında gidip gelerek kendini gösteren bu düşünce nedir? Yine de şunu söylemek gerekir ki –bu ayrıca sizin bir önceki sorunuzu da haklı gösterecektir–, aşk olmasaydı tiyatronun neden söz edebileceği sorulabilir. Siyasetten söz edebilir, bolca da etmiştir. O zaman şöyle diyelim: Tiyatro siyasetle aşktır, daha genel anlamda ikisinin kesişme noktasıdır. Öte yandan, tragedyanın da siyaset ve aşkla kesiştiğini söylemek de olası bir tanım ortaya atmak olacaktır. Ama tiyatro aşkı, aynı zamanda kaçınılmaz olarak aşk aşkıdır, çünkü aşk öyküleri olmasa, sevgililerin aile anlaşmasına karşı özgürlük mücadelesi olmasa, geriye çok bir şey kalmaz tiyatroda da. Antik güldürüler de, Molière'inkiler de, işin özünde, rastlantı sonucu karşılaşan gençlerin anne babaların hazırladığı evlilik düzenini bozmak zorunda

oluşlarını anlatırlar bize. Tiyatroda en sık rastlanan, en çok başvurulan çatışma rastlantısal aşkın zorunlu yasaya karşı mücadelesidir. Daha incelikli biçimde söylersek, emekçilerin (kölelerin ve uşakların) yardım ettiği gençlerin Kilise'yle devletin yardım ettiği yaşlılara karşı mücadelesidir. Şimdi bana şöyle diyeceksiniz: "Özgürlük kazandı, görücü usulü evlilik artık kalmadı, çift saf bir yaratıdır." Ama bu çok da kesin değil. Özgürlük de, nasıl bir özgürlük bu tam olarak? Ne pahasına kazanılan bir özgürlük? Evet, bu gerçek bir sorudur: Aşk özgürlüğünün görünüşte zafere ulaşması için ne bedel ödemiştir?

Tiyatro aşkınızda –tiyatro topluluğu yaşantısını bildiğinizi, oyuncularla, teknisyenlerle birlikte kaldığınızı anımsatmak gerek– bir topluluk, ortaklaşa yaşam, bir küme aşkı da yok mu? Tiyatro, kardeşliği andıran bir sevgi içermez mi?

Evet, elbette o aşk da var! Tiyatro ortaklaşa yaşam demektir, kardeşliğin estetik biçimidir. Dolayısıyla, bu anlamda, her tiyatroda komünist birtakım değerler olduğunu söyleyeceğim. Burada "komünist" sözcüğüyle birlikte yaşamayı bencillikten, ortaklaşa işi özel çıkardan üstün tutan her türlü oluşumu kastediyorum. Yeri gelmişken söyleyeyim, benim gibi bir aşkın gerçek konusunun bireylerin tatmin olması değil, çiftin oluşması olduğunu kabul ederseniz, bu anlamda aşk komünisttir. İşte size bir olası aşk tanımı daha: en küçük komünizm! Tiyatroya dönecek olursak, bir tiyatro turnesindeki topluluğun geçiciliği beni derinden etkilemiştir. Topluluğun dağıldığı, o özel, iç parçalayıcı anları düşünüyorum da, bir turne yapmışız, bir ay boyunca birlikte yaşamışız, sonra an geliyor ayrılıyoruz. Tiyatro aynı zamanda bu ayrılık deneyimidir. Rol yapma ediminin, onun çevresinde gelişen şeylerin doğurduğu kardeşliğin bozulduğu o

anlarda derin bir hüzün vardır. "Cep telefonumun numarasını vereyim *sana*. Araşırız değil mi?" Bu töreni bilirsiniz. Ama insanlar birbirlerini aramaz, çoğunlukla aramaz diyelim. Artık iş bitmiştir, ayrılınır. Kaldı ki ayrılık sorunu aşkta o kadar önemlidir ki, aşkı neredeyse ayrılığa karşı başarıya ulaşmış bir mücadele diye tanımlayabiliriz. Aşktaki topluluk da geçicidir, onu ayakta tutmak ve geliştirmek için, yine bir telefon numarasından fazlası gerekir.

İçeriden bakınca, tiyatro aşkı nedir? Demek istediğim siz de bir zaman oyuncuydunuz, hatta belki günün birinde *Ahmed le subtil*'den (Kurnaz Ahmet) ya da *Ahmed philosophe*'tan (Filozof Ahmet) birtakım monologları sahnede yinelemek üzere yeniden oyunculuğa soyunmak istiyor da olabilirsiniz.

İnsanın kendi bedenini dile, düşünceye yem olarak atmasının özel aşkıdır. Biliyorsunuz ki her felsefeci bir oyuncudur, isterse oyuna ve taklide düşman olsun. Değil mi ki Yunan atalarımızdan beri, halka konuşuyoruz. O halde, felsefede her zaman bir kendini sergileme olmuştur diyebiliriz, bu da felsefenin sözlü boyutunun –Jacques Derrida'yla bu konuda tartışırdık, o yazı adına sözlü boyuta karşı çıkardı, oysa kendisi de oyuncu olarak eşsiz gösteriler sunardı– beden tarafından kavranmasını, bir aktarım işleminin gerçekleşmesini sağlar. Felsefeci gözbağcı olmakla, insanları yapay yollarla aldatmakla ve çekimin gücüyle olasılık dışı gerçekliklere götürmekle eleştirilmiştir çok kez. Platon'un *Devlet*'inin beşinci kitabında (yakında o dev gibi kitabın çok özel bir tam "çevirisi"ni öne süreceğim), ilginç bir bölüm var. Sokrates gerçek bir felsefeciyi tanımlamaya başlıyor. Derken, sanki başka bir konuya atlıyor. O bölüme benim yorumum şöyle (Sokrates konuşuyor):

"Anısı sizde capcanlı olması gereken şeyi anımsatmama gerek var mı ki? Bir aşk nesnesinden söz ettiğimizde, âşığın o nesneyi bütünüyle sevdiğini varsayıyoruz. Aşkının o nesneden bir parçayı seçtiğini, bir başkasını dışladığını kabul etmiyoruz."

İki genç şaşırmış gibidir. Amantha üstlenir şaşkınlıklarını dile getirmeyi:

"Sevgili Sokrates! Konunun dışına çıkıp aşktan söz etmenizle felsefecinin tanımı arasında ne gibi bir ilişki var?"

"Ah işte bizim genç âşıklarımız! Büyük Portekizli ozan Fernando Pessoa'nın söylediği gibi 'aşkın bir düşünce olduğunu' anlayamıyorlar. Size söylüyorum gençler: İşe aşkla başlamayan, felsefenin ne olduğunu asla bilemez."

E işte! Yaşlı ustamızı izlemeliyiz. Aşkla başlamalı işe. Biz felsefecilerin elinde çok fazla olanak yok: Bizi çekiciliğin olanaklarından yoksun bırakırlarsa, elimiz kolumuz bağlanır. Dolayısıyla, oyuncu olmak da budur! Sonuçta, bir gerçek olan şey adına, insanları kendine çekmektir.

Sonsöz

Aşkın yeniden icat edilmesi ve savunulması gerektiği konusuna dönmek istiyorum. *De quoi Sarkozy est-il le nom?* adlı kitabınızda, aşkın yeniden icat edilmesinin ticari müstehcenliğe ve günümüzde solun yaşadığı bozguna karşı olası bir direniş noktası olduğunu ileri sürüyorsunuz. Aşk Fransız başkanının simgelediği dünyaya karşı nasıl bir direniş oluşturabilir?

Bence Fransa'nın hem bir devrimler ülkesi, hem de gericiliğin etkisi altındaki bir ülke olduğunu anlamak çok önemli. Yabancı arkadaşlarımla sık sık tartıştığım bir şey bu, çünkü onlar hâlâ habire devrimci icatlar ardında koşan, olağanüstü Fransa söylencesine takılmış kalmışlar. Dolayısıyla, adı devrimle birlikte pek de anılamayacak Sarkozy'nin seçilmesine biraz şaşırdılar... Onlara yanıt olarak, Fransa'nın tarihini Aydınlanma Çağı felsefecilerinin, Rousseau'nun, Fransız Devrimi'nin, Haziran 48'in, Paris Komünü'nün, Halk Cephesi'nin, Direniş'in, Kurtuluş'un ve Mayıs 68'in birbiri ardına dizildiği bir tarih olarak gördüklerini söyledim. Asıl sorun başka bir tarihin de olması: 1815 Restorasyonu, Versailles'cılar, 14 Savaşı sırasında Kutsal Birlik, Pétain, korkunç sömürge savaşları... ve Sarkozy. Demek istediğim şu ki, Fransa'nın iç içe geçmiş iki tarihi vardır. Aslında büyük devrimci isterilerin

zincirinden boşandığı noktada, takıntılı gericilikler karşılık verir onlara. Bu açıdan bakıldığında, aşk da işin içine karışıyor. Zaten tarihsel olaylara her zaman sıkı sıkıya bağlı olmuştur. Âşık Romantizm XIX. yüzyıldaki devrimlerle bağlantılıdır. André Breton aynı zamanda Halk Cephesi'ni, Direniş'i, faşizm-karşıtı mücadeleyi temsil eder. Mayıs 68'de yeni cinsellik ve aşk anlayışları konusunda büyük bir patlama yaşanmıştır. Ama bağlam bunaltıcı ve gerici olduğunda, kimlik moda olur. Farklı biçimlere bürünebilse de, her zaman kimlik ileri sürülür. Sarkozy de bundan geri kalmamıştır. Birinci hedef: yabancı kökenli işçiler. Araç: acımasız ve baskıcı yasalar. Daha İçişleri Bakanı'yken bu konu üstünde çalışıyordu. Yürürlükteki söylem Fransız kimliğiyle Batı kimliğini birbirine katıyor. "Afrikalılar" üstünde sömürgeci numaraları yapmaktan çekinmiyor. Gerici önermeye göre, her zaman "değerlerimiz"i korumalı, olası tek kimlik olarak dünya çapındaki genel kapitalizmin kalıbına uymalıyız. Gericilikte ana konu, her zaman şu ya da bu biçimde, kimlikle ilgili yontulmamış bir söylem olmuştur. Kaldı ki, kimlik mantığı üstün geldiğinde, aşk tanımı gereği tehdit altında demektir. Farka eğilimi, toplumdışı niteliği, yabanıl, yeri geldiğinde şiddet içeren tarafı tartışmaya açılacaktır. Tam güvenlikli, öteki güvenliği sağlama yöntemlerine bütünüyle uygun bir "aşk"ın propagandası yapılacaktır. Dolayısıyla, aşkı aykırılığıyla, yasaya uymazlığıyla savunmak bugün bir görevdir. Aşkta, en azından, farktan kuşkulanmak yerine farka güven duyulur. Gericilikteyse, kimlik adına farktan kuşkulanılır; gericiliğin genel felsefi özdeyişi bunu buyurur. Bunun tersine, kapılarımızı farka ve içerdiklerine açmak istiyorsak, dolayısıyla ortaklaşa yaşamın tüm dünyayı kapsamasını istiyorsak, olası bireysel deneyim noktalarından biri de aşkın savunulmasıdır. Yinelemedeki kimlik tapıncının karşısına farklı, biricik

olanın, hiçbir şeyi yinelemeyenin, bellisiz ve yabancı olanın aşkını koymak gerekir. 1982'de, *Théorie du sujet*'de (Özne Kuramı) şöyle yazmıştım: "Asla iki kez göremeyeceğiniz bir şeyi sevin."

Bu anlamda Jean-Luc Godard'ın konuşmamızın başlığına esin kaynağı oluşturan, kantat biçimli *Aşka Övgü* filmi de aşkla Direniş arasında bir ilişki kuruyor...

Kesinlikle! Godard her zaman tarihsel olaylarda direniş noktaları, aynı zamanda yaratım noktaları olarak değerlendirdiği ve daha genel anlamda, görüntülerin kompozisyonuna katılmayı hak ettiğini düşündüğü her şeyi filmlerine almıştır. Onun için büyük önem taşıyan aşkı, bence güçlü ve katı bir cinsellikle temel olarak kadınların üstlendiği bir aşk gerilimi arasında bir anlayışa yayar, o kadar ki o cinsellikle o gerilimi birleştirmek ya da şu noktada onların etkisini kabullenmek, herkes için bir deneyimdir. *Kısa bir süre önce, bir sonraki* filmi için kendisiyle çalıştım, filmde lüks bir yolcu gemisindeki konuşmacı-felsefeci rolünde görünebilirim, belki de görünmem, o sanatçının çektiklerinden sonra ne yapacağını kim bilebilir? Yakından görünce, ondaki o eşsiz özene, titizliğe hayran kaldım. Söz konusu olan, aşağı yukarı her zaman aşk. Bununla birlikte, bence onunla aramdaki fark aşkla direniş arasındaki bağı değerlendirişimizden kaynaklanıyor, Godard'da her şeyde bir hüzün tadı var. Bense hüzünden çok uzak dururum, adına aşk denen o öznel renkteki hüzün için de geçerlidir bu.

Meşhur'ların, televizyon Olympos'unun o yeni tanrılarına duyulan hayranlık sizce sadece siyasal aldatmacadan mı ileri geliyor, yoksa genel anlamda aşkın yoğunluğunun bilinmesinden kaynaklanan, aşk öykülerine düşkünlüğü mü yansıtıyor?

Bu olay bence iki farklı şekilde okunabilir. Siyasal şemada, söz konusu olanın bir dolap olduğunu kolayca anlıyorsunuz. İnsanlar bu öykülerle eğlendiriliyor, büyüleniyor, bu da onları işin özünden uzaklaştırıyor. Siyasette, Carla'nın Cécilia'nın yerini almasının ne önemi olabilir? Tabii ki hiçbir önemi yok. Ama kendi kendinize "Neden işe yarıyor bu?" diye sorarak, bu olayların tanıtımını başka türlü okumaya da çalışabilirsiniz. İşe yarıyor, çünkü aşk öykülerine özel bir ilgi var. Üst düzey insanların aşkları her zaman daha alt düzeydeki insanlar için sahneye taşınmıştır. Peki neden? Bu sorunun da iki yanıtı var. Doğrudan aşkın evrenselliği ileri sürülebilir. Sarkozy bile acı çekebilir, cep telefonuna bir türlü gelmek bilmeyen bir mesajı bekleyebilir. Ölçeği değiştirirsek, siyasal gerçeklerden aşkla ilgili gerçeklere geçersek, siyasal düşman her şeye karşın size benzemeye başlar, bu gurur verici bir şey olmasa da dinlendiricidir. Bir kralın aşk acısı çekebilecek olması bir şekilde onu köylüyle ilişkilendirir. O ölçekte, köylü de kraldır. Bu işin duygusal yanıdır, aşk her zaman her yerdedir. Ama ikinci okumaya göre, görünüşteki bu tutku ortaklığı aynı zamanda kralda, başkanda, Führer'de, halkların babasında olağanüstü bir yan olmadığını gösterir. O halde, onlara saygı göstermenin, onlardan korkmanın pek bir anlamı yoktur. Buradan da yine siyasete ya da en azından siyasetin temel, öznel altkatmanına geçilir.

Siyasette, söylediğimiz gibi, düşmanlar vardır. Dolayısıyla, onların aşk acısıyla ilgilenilmeyecektir. İfadeyi bağışlayın ama yutmayacağız bunu! Siyasal anlamda aklımız başımızdaysa, karısının Sarkozy'yi aldatıp aldatmaması kesinlikle bizim sorunumuz değil diyeceğiz. Ama başka bir açıdan, aşkın özellikleriyle ilgili yaygın

bilgi açısından, bir yandan da Hıristiyanlığın pekiştirdiği bir bakış açısından bakıldığında, insanların aşkın görünürlüğüyle ilgilendikleri açıktır. Sonuç olarak, bu görünürlük, içinde uygunsuz malzemelerle siyasal cesaretin biçimlendiği o sınırsız alanın parçasıdır, bu anlayışa göre düşmanların doğaüstü bir anlamı, üstün bir gücü yoktur. –Sarkozy'nin anlamsız serüvenlerine takılıp kalmamak için– tarihimizden yoğun, yüce bir aşkı düşünüyorum: Fronde döneminde naibe Anne d'Autriche'le çok zeki, kokuşmuş ve kurnaz siyasetçi Mazarin arasındaki aşkı. Onlara karşı ayaklananların bakış açısından, o aşk kesinkes korkunç bir engel (naibe erkeğini asla bırakmayacaktır) ve halk arasında Mazarin'i sapkın, rezil bir adam olarak gösteren söz dalaşının temel öğelerinden biri olmuştur. Olsa olsa siyasetle aşk arasında yalnızca ikircilli ilişkiler, geçirgen bir ayrım ya da yasaklı bir geçiş noktası olduğu söylenebilir, bunu ancak tiyatro terimleri açıklayabilir. Bu güldürü müdür? Yoksa tragedya mı? İkisi birden. Sevmek demek her türlü yalnızlığın ötesinde, dünyada yaşamı hareketlendiren her şeyle mücadele etmek demektir. Bu dünyayı doğrudan, ötekiyle birlikte olmanın bana kazandırdığı mutluğun kaynağı olarak görüyorum ben. "Seni seviyorum" sözü şuna dönüşür: Senin benim yaşamım için oluşturduğun kaynak bu dünyada var. Bu kaynağın sularında, sevincimizi, öncelikle seninkini görüyorum. Mallarmé'nin şu şiirindeki gibi görüyorum onu:

Döndün dalga içinde
Çıplak sevincine

ADI GEÇEN YAPITLAR

Agamben, Giorgio, *L'Amitié*, Payot & Rivages, 2007.

Agamben, Giorgio, *L'Ombre de l'amour. Le concept d'amour chez Heidegger*, Payot & Rivages, 2007.

Badiou, Alain, *L'Écharpe rouge*, La Découverte, 1979.

Badiou, Alain, *Théorie du sujet*, Seuil, 1982.

Badiou, Alain, *Manifeste pour la philosophie*, Seuil, 1989 (*Felsefe İçin Manifesto*, çev. Hakkı Hünler, Nilgün Tutal, Aralık, 2005).

Badiou, Alain, *Conditions*, Seuil, 1992.

Badiou, Alain, *Ahmed le subtil. Farce*, Actes Sud, 1994.

Badiou, Alain, *Ahmed philosophe ve Ahmed se fâche. Théâtre*, Actes Sud, 1995.

Badiou, Alain, *Calme bloc ici-bas*, POL, 1997.

Badiou, Alain, *Le Siècle*, Seuil, 2005.

Badiou, Alain, *De quoi Sarkozy est-il le nom?* (*Circonstances*, 4. cilt), (Durumlar) Lignes, 2007.

Bauman, Zygmunt, *L'Amour liquide. De la fragilité des liens entre les hommes*, Le Rouergue/Chambon, 2004. (*Akışkan Aşk*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı, 2009) BEAUVOIR Simone de, *Le Deuxième Sexe*, 1949 (*Kadın*, "İkinci Cins", çev. Bertan Onaran, Payel, 1970).

Beckett, Samuel, *Ô les beaux jours*, Minuit, 1963.

Beckett, Samuel, *Assez*, Minuit, 1966.

Breton, André, *Poisson soluble*, 1924.

Breton, André, *Arcane 17*, 1944.

Claudel, Paul, *Le Partage de midi*, 1906.

Claudel, Paul, *Le Soulier de satin*, 1929.

Derrida, Jacques, *Politique de l'amitié*, Galilée, 2004.

Fraisse, Geneviève, *L'Exercice du savoir et la différence des sexes* (Bilgi Alıştırması ve Cinslerin Farkı / ortak çalışma), L'Harmattan, 2001.

KIRKMERAK 13

AŞKA ÖVGÜ

"Aşk inatçı bir serüvendir. Serüven dolu tarafı gereklidir gerekli olmasına ama, inat da gerekir."

Ünlü yazar ve felsefeci Alain Badiou Nicolas Truong'la birlikte aşkı, o en olağanüstü duyguyu irdeliyor. Çıkarı, güvenliği her şeyin üstünde tutan günümüz dünyasında tehdit altında gördüğü aşkı "yeniden icat etmeye" çağırıyor bizi. Değil mi ki tüm dünyayı kapsayacak, ortaklaşa bir yaşamın savunma aracı, direnişi bu duygu. Badiou, tekbiçimliliğe, aynılığa karşı serüveni, rastlantıyı, farkı, demek ki aşkı yüceltiyor; sözü internetteki bir tanışma sitesinden açıp Schopenhauer'den Levinas'a aşkın dönüşümlerini sorguluyor.

Neden bu kadar düşkünüz aşka? Sayısız şiir, roman, film, oyun, hepsi aşk üstüne. Bir düşünür bunca insanın peşinde koştuğu bir güzelliğe karşı duyarsız kalabilir mi? Badiou bu yoğun tutkunun farklı yüzlerine tanımlar getiriyor, aşkla bir sahne, bir dünya kurmanın yollarını arıyor.

Teslimiyet, CAMILLE CLAUDEL

ISBN 978-975-07-1350-7

DAHİL